

POLITIČKE STRANKE I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Vodič za unutrašnju transformaciju

Autorica: Šejla Karamehić
Dizajnerica: Azra Kadić
Izdavači: UN Women i UNDP

Ova publikacija objavljena je u okviru projekta Žene na izborima u BiH, koji finansira Vlada Švedske, a provodi Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH, uz podršku UN Women i u partnerstvu sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Centralnom izbornom komisijom BiH, Gender centrom Federacije BiH, Gender centrom Republike Srpske i Parlamentarnom skupštinom BiH. Sadržaj ove publikacije, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove Vlade Švedske, Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) niti projektnih partnera.

© 2021 UN Women i UNDP. Sva prava pridržana.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

305-055.1/.2:329(036)

KARAMEHIĆ, Šejla
Političke stranke i ravnopravnost spolova : vodič za unutrašnju transformaciju / [Šejla Karamehić]. - Sarajevo : UN Women : UNDP, 2021. - 58 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

Bibliografija: str. 40-42 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8460-4-6 (UN Women)
ISBN 978-9926-8461-5-2 (UNDP)

COBISS.BH-ID 43696902

Sarajevo, 2021.

POLITIČKE STRANKE I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Vodič za unutrašnju transformaciju

Sarajevo, 2021.

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA	6
1. UVOD	7
1.1. Prednosti uključivanja principa ravnopravnosti spolova u stranačko djelovanje	9
1.2. Kratki prikaz međunarodnog i domaćeg zakonodavnog okvira	10
2. RAVNOPRAVNOST MUŠKARACA I ŽENA KAO STRANAČKO OPREDJELJENJE	14
3. STRATEŠKI PRISTUP ZA POSTIZANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA UNUTAR POLITIČKIH STRANAKA	17
3.1. Proces osmišljavanja politike za ostvarivanje ravnopravnosti spolova	19
3.2. Rodna revizija ili rodna procjena političke stranke	22
4. JAČANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ UNUTRAŠNJE UREĐENJE STRANKE	25
4.1. Uključivanje principa ravnopravnosti spolova i principa zabrane diskriminacije u interne akte stranke	25
4.2. Mjere za sprečavanje rodno zasnovane diskriminacije, uznemiravanja i nasilja	27
4.3. Posebne mjere za osiguranje zastupljenosti žena u stranačkim upravnim odborima i strukturama odlučivanja	30
4.4. Uspostavljanje ženskih interesnih oblika organizovanja u okviru stranaka	33
4.5. Omogućavanje adekvatnog pristupa finansijskim resursima stranke	36
5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	38
LITERATURA	40
PRILOG I ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI	43
PRILOG II PRIMJER PITANJA ZA RODNU REVIZIJU	57

LISTA SKRAĆENICA

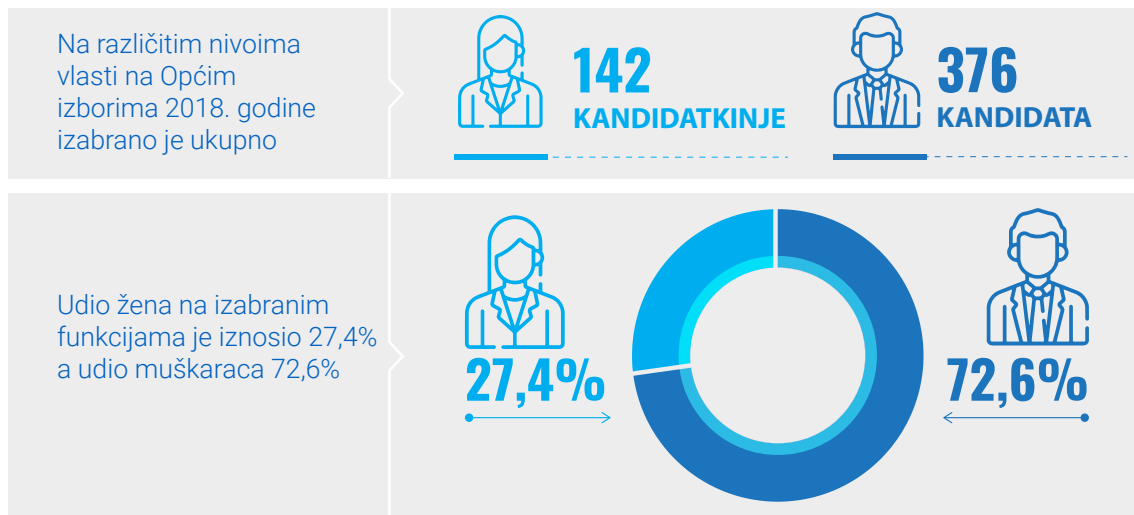
ARSBiH MLJPIBiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
AP UNSCR 1325 u BiH	Akcioni plan za primjenu UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini
BiH	Bosna i Hercegovina
CEDAW	UN-ova Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CDU	Cristlich-Demokratische Union Deutschlands
EIGE	Evropski institut za ravnopravnost spolova
EU	Evropska unija
EMILY	Early Money Is Like Yeast
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski mehanizam za provođenje Gender akcionog plana
GCFBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GCRS	Gender centar Republike Srpske
GAPBiH	Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine
International IDEA	Međunarodni institut za demokratiju i izbornu pomoć
IPU	Interparlamentarna unija
MLJPIBiH	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
NDI	Nacionalni demokratski institut
ODHIR	Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Misiji OSCE
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PARLINE	Globalni podaci Interparlamentarne unije o nacionalnim parlamentima
PSBiH	Parlamentarna skupština BiH
PDPSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
RS	Republika Srpska
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNSCR 1325	Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a „Žene, mir, sigurnost“
UN WOMEN	UN-ova Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
ZoRSBiH	Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

1.

UVOD

Ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca suštinsko je pitanje demokratskih zemalja; pa ipak, u obavljanju javnih funkcija žene su još uvijek nedovoljno zastupljene. Žene čine 50% svjetske populacije, no globalno, udio žena u parlamentima na nacionalnom nivou iznosi 25,2%, odnosno 30,1% u Evropi.¹ U Bosni i Hercegovini, gdje žene čine 50,9% stanovništva, na Općim izborima 2018. godine na različitim nivoima vlasti izabrano je ukupno 142 kandidatkinja i 376 kandidata, čime je udio žena na izabranim funkcijama iznosio 27,4 %, a udio muškarca 72,6 %.² Prema rezultatima istih izbora, udio žena izabranih u Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH iznosio je 16.1%, odnosno parlamentarki u Parlamentu FBiH 26,5% i narodnih poslanica u Narodnoj skupštini RS 18,1%.³ U izvršnoj vlasti na nivou Bosne i Hercegovine žene su u Vijeću ministara zastupljene sa 28,5%, a na nivou entiteta sa 37,5% u Vladi Republike Srpske i sa 25% u Vladi Federacije BiH.⁴

Slika 1. Prikaz učešća žena i muškaraca kroz izborne rezultate Općih izbora 2018. godine

1 Inter-Parliamentary Union. Global and regional averages of women in national parliaments, dostupno na: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=10&year=2020> , pristupljeno 20.12.2020.

2 Agencija za statistiku BiH. (2020). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, dostupno na: http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2020/FAM_00_2019_TB_0_BS.pdf, pristupljeno 05.12.2020.

3 Primjena kompenzacijskih mandata rezultirala je povećanjem broja parlamentarki u datim predstavničkim tijelima.

4 Prema zvaničnim internetskim stranicama, Vijeće ministara BiH čini sedam ministara i dvije ministrice, Vladu RS deset ministara i šest ministrica, a Vladu FBiH četiri ministrice i dvanaest ministara. Pristupljeno 20.12.2020.

Razlozi za podzastupljenost žena u javnom i političkom životu Bosne i Hercegovine, u protekle dvije decenije bili su predmet mnogobrojnih studija i razmatranja, kako bh. institucija i organizacija civilnog društva tako i međunarodnih organizacija koje djeluju u Bosni i Hercegovini. Rodni stereotipi i patrijarhalne vrijednosti, nedosljedna primjena zakonodavnog okvira, nedovoljno afirmativan pristup političkih stranaka i stereotipno medijsko izvještavanje prepoznati su kao faktori koji doprinose marginalizaciji žena u politici. Godine 2019. projekat „Žene na izborima u BiH“, koji implementiraju Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) uz podršku bh. institucija i UN Women u Bosni i Hercegovini, objavio je Polaznu studiju o barijerama za političko učešće žena u Bosni i Hercegovini.⁵ Studija je kroz pregled složenog stanja političkog učešća žena u BiH, pored ostalih faktora, analizirala i praksu političkih stranaka u pružanju podrške ženama za aktivan politički angažman.⁶ Analizirane političke stranke u BiH nisu označene kao isključivi „vratar“ za jednako učešće žena u političkim procesima, ali su identifikovane prakse koje ne doprinose aktivnom učešću žena u politici, odnosno prakse „stavljanja žena postrani“.⁷

Ovaj vodič nastao je kao odgovor na nalaze Polazne studije o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini, s ciljem da posluži kao resurs političkim strankama u razmatranju različitih strategija usmjerenih na osnaživanje ženskog učešća i utjecaja u političkim procesima kroz jačanje unutrašnjeg uređenja stranke. U prvom dijelu Vodiča predstavljen je strateški pristup za postizanje ravnopravnosti spolova kroz prikaz faza i metoda korištenih u razvoju politike ravnopravnosti spolova. U drugom dijelu, a na osnovu analize međunarodne prakse i iskustava objedinjenih u različitim studijama i publikacijama međunarodnih organizacija⁸ te različitih publikacija i analiza bh. političkih stranaka, izdvojene su neke od najčešće korištenih strategija za osiguranje učešća žena u stranačkim strukturama i procesima odlučivanja, odnosno osnaživanje žena za učešće u političkom životu. Strategije predstavljene u ovoj publikaciji usmjerene su na unutrašnje uređenje, tj. na institucionalno jačanje političke stranke kroz formalizaciju stranačkih pravila i procedura.

Vodič je namijenjen svim političkim strankama u Bosni i Hercegovini, kako onima koje već imaju razvijene unutrašnje strukture i primjenjuju neke od strategija za postizanje ravnopravnosti spolova tako i novoformiranim strankama ili strankama koje se pitanjima ravnopravnosti spolova nisu do sada sistematski bavile.

---

5 Kadribašić, Adnan et al. (2020): *Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: UN Women/UNDP.

6 *Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini* analizirala je devet političkih stranaka zastupljenih na svim nivoima vlasti u BiH. Analiza je pokazala da većina političkih stranaka navodi ravnopravnost spolova kao jedno od osnovnih načela u svojim statutima, međutim bez njegove dosljedne ili potpune primjene. Žene su u članstvu najčešće zastupljene podjednako kao i muškarci, ali u stranačkim strukturama nedovoljno; u prosjeku čine oko 17% članstva najviših stranačkih tijela. Političke stranke imaju posebne strukture za žene, ali većina njih nema odgovarajući mandat niti poziciju u stranci. Žene u političkim strankama teško mogu podići profil vlastitim političkim platformama ili ličnim imidžom.

7 Kadribašić, Adnan et al. (2020), str. 55.

8 U izradi Vodiča razmatrane su publikacije Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć (IDEA), Interparlamentarne unije (IPU), Nacionalnog demokratskog instituta (NDI), Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Agencije Ujedinjenih nacija za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena (UN Women), te Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).

1.1. Prednosti uključivanja principa ravnopravnosti spolova u stranačko djelovanje

Radi ostvarivanja svojih interesa i ciljeva, političke stranke uspostavljaju trajne organizacije čije procedure omogućavaju koordinaciju djelovanja njihovih članova. Stepem unutarnje demokratije stranke, između ostalog, ogleda se kroz transparentnost procesa donošenja odluka, provođenje konsultacija sa članicama/članovima prilikom donošenja ili izmjena statuta, te proces nominacije kandidatkinja/kandidata za izbore.⁹

Što je stepen unutarstranačke demokratizacije veći, time je veća mogućnost napredovanja prema zaslugama i kvalitetu i žena i muškaraca. Međunarodna praksa pokazala je – što je stranka uređenija, s jasnom strukturom i definisanim i transparentnim procesima u domenima odlučivanja, time je njezina tendencija da promoviše politički napredak žena veća.¹⁰ S druge strane, odabir i implementacija različitih strategija za političko osnaživanje žena i postizanje veće zastupljenosti žena u procesima donošenja odluka dodatno **pospješuje unutrašnju demokratiju i transparentnost stranke.**¹¹

Kako bi postigle podsticajno okruženje za ravnopravno učešće žena, političke stranke opredijeljene za osnaživanje žena u političkom i javnom životu treba da sagledaju stranačku organizaciju, procedure i prakse, odnosno političke procese u cijelosti. Ovaj pristup podrazumijeva da odredbe o ravnopravnosti spolova budu uvrštene u viziju i vrijednosti političke stranke, u njene unutrašnje akte, ali i u političke programe, kao i u primjenu strategija za osnaživanje i jačanje kapaciteta žena, osiguranje zastupljenosti žena u organima stranke i procesima odlučivanja, odnosno djelovanje u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.¹²

Kroz osnaživanje političkog učešća žena političke stranke mogu svojim primjerom pokazati istinsko zalaganje za ravnopravno i demokratsko društvo, kao i otvorenost za uvažavanje svojih biračica /birača. U političkim strankama u kojima se i vide i čuju, žene su u prilici da utječu na **osmišljavanje rodno odgovornih stranačkih programa i politika** i da doprinose poboljšanju imidža stranke.

Stoga ne čudi da sa osnaživanjem žena unutar stranaka može doći do dodatne **mobilizacije glasača/glasačica i stvaranja nove baze** podrške, kao i do **jačanja odnosa s organizacijama civilnog društva.**¹³ Povećanje suštinskog učešća žena u političkim strankama može rezultirati i finansijskom korišću za političku stranku u vidu dodatnih sredstava javnog finansiranja usmjerenih na osnaživanje žena u politici.

---

9 OSCE/ODHIR (2010), str.49.

10 OSCE/ODHIR (2014), str. 46.

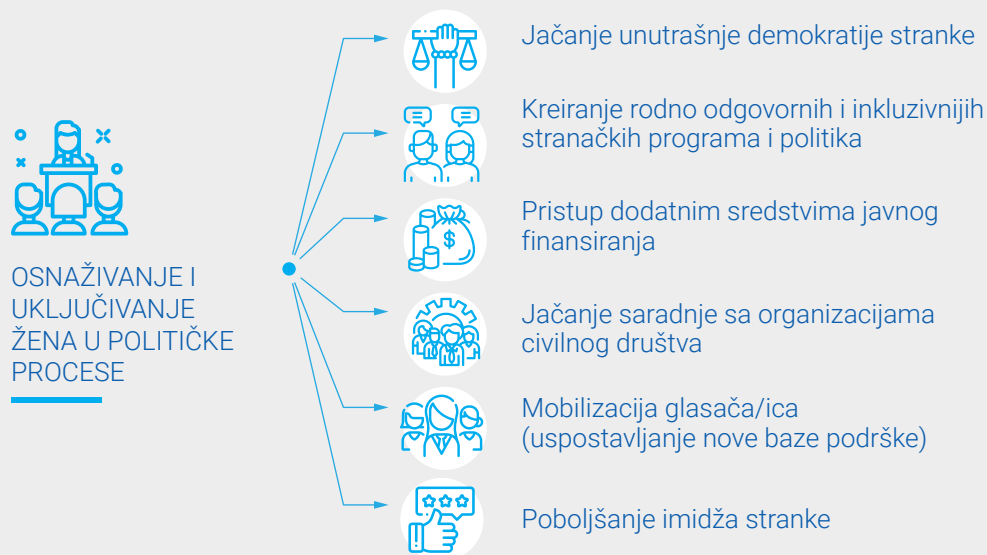
11 Ballington, Julie (2012), str.16.

12 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (*Službeni glasnik BiH* br. 32/10).

13 Nacionalni demokratski institut (2017), str. 31; Ballington, Julie (2012), str. 12.

Tako, na primjer, prema Zakonu o finansiranju političkih stranaka,¹⁴ deset posto sredstava namijenjenih za finansiranje političkih stranaka zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini BiH raspoređuje se proporcionalno političkim strankama sa mandatima koje obnaša manje zastupljeni spol (žene).

Slika 2. Prednosti osnaživanja i uključivanja žena u političke procese

1.2. Kratki prikaz međunarodnog i domaćeg zakonodavnog okvira

Niz međunarodnih instrumenata garantuje ravnopravnost muškaraca i žena u učešću u vlasti i zabranu rodno zasnovane diskriminacije. **Povelja Ujedinjenih nacija** (1945) navodi ravnopravnost muškarca i žena i zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola. Ovi principi istaknuti su i u **Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima** (1948), koja je u jednaka prava muškaraca i žena uvrstila i pravo učešća u vlasti svoje zemlje. Jednaka prava muškaraca i žena u političkom i javnom životu garantovana su i **Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima** (1966), te **Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima** (1966).

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979. godine, kao temeljni dokument za postizanje ravnopravnosti spolova, definiše različite oblike diskriminacije i propisuje zabranu diskriminacije žena u svim sferama društva. CEDAW traži od država potpisnica da poduzmu ozbiljne mjere kako bi se osigurao princip ravnopravnosti spolova, kao i mjere za

¹⁴ Zakon o finansiranju političkih stranaka, (Službeni glasnik BiH br. 95/12 i br. 41/16).

ravnopravno učešće žena na izborima, u osmišljavanju i provođenju vladine politike, te u vršenju rukovodećih i javnih funkcija na svim nivoima vlasti.¹⁵

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995), donesena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, kao najopsežnija globalna agenda za postizanje ravnopravnosti spolova obavezuje države članice na uvrštavanje rodne perspektive u zakonodavstvo, javne politike, programe i projekte, kao i na djelovanje u dvanaest ključnih oblasti. Pekinška deklaracija i Platforma za akciju daju i konkretne smjernice političkim strankama navodeći kako političke stranke treba da ispituju stranačke strukture i postupke za uklanjanje diskriminacije u učešću žena, i da razviju inicijative za podsticanje učešća žena i uključivanje rodnih pitanja u svoje političke programe.¹⁶

Agenda za održivi razvoj Ujedinjenih nacija 2030 navodi ravnopravnost spolova i osnaživanje žena i djevojčica kao samostalan razvojni cilj (SDG 5), u kojem je poseban cilj (5.5) osiguranje punog i efektivnog učešća žena i jednakih prilika za liderstvo na svim nivoima političkog, ekonomskog i javnog života,¹⁷ dok **Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325** „Žene, mir i sigurnost“ (2000) poziva države članice da osiguraju veće prisustvo žena u donošenju odluka na svim nivoima odlučivanja.

U cilju dosljedne, kvalitetne i djelotvorne provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325, Bosna i Hercegovina implementira već treći po redu Akcioni plan za primjenu rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godina,¹⁸ u kojem je „povećano učešće žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama, uključujući i učešće na mjestima donošenja odluka“ važan strateški cilj.¹⁹

Vijeće Evrope također daje međunarodne standarde za ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca. **Preporuka (2003)3 Odbora ministara Vijeća Evrope** o ravnopravnoj zastupljenosti žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju utvrđuje da ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca postoji kada je jedan od spolova zastupljen najmanje 40% u svakom tijelu koje odlučuje u političkom ili javnom životu.²⁰

15 CEDAW, član 7. Dostupno na: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>, pristupljeno 01.11.2020.

16 Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, 1995, dostupno na: https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf, pristupljeno 01.11.2020.

17 Transformišemo naš svijet: Agenda za održivi razvoj do 2030. Godine, Rezolucija Generalne skupštine UN-a, 2015, vidjeti više na: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, pristupljeno 01.11.2020.

18 Odluka o usvajanju Akcionog plana za implementaciju UN-ove Rezolucije 1325 u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godina (Službeni glasnik BiH br. 1/19).

19 Riječ je o strateškom cilju 1 u oblasti Ravnopravnog učešća. Dostupno na: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/8MeBiDXer3E=>, pristupljeno 20.12.2020.

20 Dostupno na: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20\(2003\)%203%20Odbora%20ministara%20VE%20o%20uravnote%20C5%BEenoj%20participaciji%20C5%BEena%20i%20mu%20A1karaca%20u%20politi%20C4%8Dkom%20i%20javnom%20odlu%20C4%8Divanju%20.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20(2003)%203%20Odbora%20ministara%20VE%20o%20uravnote%20C5%BEenoj%20participaciji%20C5%BEena%20i%20mu%20A1karaca%20u%20politi%20C4%8Dkom%20i%20javnom%20odlu%20C4%8Divanju%20.pdf), pristupljeno 01.11.2020.

Preporuka (2007)17 Odbora ministara Vijeća Evrope „Standardi i mehanizmi za ravnopravnost spolova“ dalje precizira standarde i mehanizme za postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova. Obje preporuke traže usvajanje i primjenu zakonodavstva iz oblasti ravnopravnosti spolova, donošenje specifičnih mjera kroz pozitivnu akciju ili donošenje privremenih posebnih mjera za obezbjeđenje ravnopravnosti spolova.²¹

Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine daje zadovoljavajući okvir za postizanje ravnopravnosti spolova. **Ustav Bosne i Hercegovine**²² sadrži odredbu o zabrani diskriminacije i garantuje građanima i građankama Bosne i Hercegovine pravo učešća u političkim strankama, učestvovanje u javnim poslovima, pravo da biraju i da budu birani. Na osnovu člana 2. Ustava BiH, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama direktno se primjenjuje u BiH, dok Aneks I Ustava BiH sadrži listu međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima sa primjenom u Bosni i Hercegovini, u koju je uključena i Konvencija CEDAW, te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini²³ uređuje, promovise i štiti ravnopravnost spolova, garantuje jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol – u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštitu od diskriminacije na osnovu spola. Član 20. Zakona (koji se odnosi na javni život) propisuje ravnopravnu zastupljenost oba spola u upravljanju, procesima odlučivanja i predstavljanju, a u skladu s preporukama Odbora ministara Vijeća Evrope utvrđuje da ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu od 40%. U istom članu navodi se obaveza usvajanja posebnih mjera u cilju ostvarivanja ravnopravnosti spolova i otklanjanja diskriminacije u ovoj oblasti.

Gender akcioni plan BiH za period 2018-2022. godina (GAPBiH)²⁴ strateški je dokumenat koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi, te daje smjernice za izradu godišnjih operativnih planova na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. GAPBiH navodi „Javni život i donošenje odluka“ kao jednu od prioritarnih oblasti za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, te navodi mjere za postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u osmišljavanju politika i donošenju odluka na svim nivoima organizovanja vlasti u Bosni i Hercegovini.

Izborni zakon Bosne i Hercegovine usaglašen je sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, te u članu 4.19 stav 4 propisuje ravnopravnu zastupljenost spolova na kandidatskim listama, uz navođenje obaveznog poretka pri rangiranju kandidata/kandidatkinja.

21 Vidjeti više na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d4aa3, pristupljeno 01.11.2020.

22 Dostupno na: http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf, pristupljeno 01.11.2020.

23 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (*Službeni glasnik BiH* br. 32/10).

24 Odluka o usvajanju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine za period 2018-2022. godina (*Službeni glasnik BiH* br. 89/18). Dostupno na: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/VMFsM85DiGg=> pristup 01.11.2020.

Pravilo određuje da, pri rangiranju na listi najmanje jedan kandidat/kandidatkinja manje zastupljenog spola bude među prva dva kandidata/kandidatkinje, dva kandidata/kandidatkinje manje zastupljenog spola među prvih pet, tri kandidata/kandidatkinje manje zastupljenog spola među prvih osam kandidata/kandidatkinja, i tako dalje. Ukoliko lista nije sastavljena u skladu sa ovim pravilom, Centralna izborna komisija BiH odbija listu stranke.

Zakon o finansiranju političkih stranaka podstiče političke stranke da promovišu kandidatkinje za parlamentarne izbore kroz alokaciju dodatnih sredstava strankama sa zastupnicama u Parlamentarnoj skupštini BiH. Tako se od ukupnih sredstava za finansiranje političkih stranaka zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini BiH, iznos od 10% raspoređuje političkim strankama srazmjerno broju mandata koje obnaša manje zastupljeni spol.²⁵

---

25 Član 7., stav (3), Zakona o finansiranju političkih stranaka (*Službeni glasnik BiH* br. 95/12 i br. 41/16).

2.

RAVNOPRAVNOST MUŠKARACA I ŽENA KAO STRANAČKO OPREDJELJENJE

Osnovni preduslov za postizanje suštinske ravnopravnosti spolova u političkim procesima jeste opredjeljenje političkih stranaka za ravnopravnost spolova.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH je 2014. godine – u okviru inicijative „Opredijeljenost političkih stranaka za ravnopravnost spolova u BiH“ koju je provodila zajedno sa Misijom OSCE u BiH – predstavila političkim strankama *Izjavu o opredijeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova*, koju su potpisale neke političke stranke u BiH.²⁶ Usvajanje ove izjave signaliziralo je priznavanje potrebe i značaja jednakog učešća žena i muškaraca u javnom i političkom životu; međutim, koraci koje su političke stranke od tada načinile nisu rezultirali značajnijom promjenom.

Dobar pokazatelj posvećenosti stranke rodnim pitanjima čine:

broj žena unutar stranačkih rukovodećih struktura, inicijative koje se poduzimaju radi povećanja prisustva žena u različitim sferama političkog odlučivanja i ozbiljnost kojom se pristupa zadatku promocije rodne ravnopravnosti kroz političke aktivnosti.

Teresa Sacchet, stručnjakinja za rodnu ravnopravnost, 2006.

Izjava stranke o poštivanju ravnopravnosti spolova i uvrštavanje principa ravnopravnosti spolova i principa zabrane diskriminacije u osnivačke akte stranke imaju istinski značaj ukoliko ih prate konkretne politike, aktivnosti i mjere za provedbu. Bez obzira za koju ili koje od mnogobrojnih strategija i pristupa za postizanje ravnopravnosti spolova se određena politička stranka odluči, **dosljednost stranke u opredjeljenju za ravnopravnost spolova** činit će razliku u uspješnom ostvarivanju postavljenih ciljeva.

²⁶ Vidjeti na: <https://arsbih.gov.ba/izjava-o-opredijeljenosti-politickih-stranaka-za-ravnopravnost-spolova-predstavljena-u-sarajevu/>, pristupljeno 10.12.2020.godine.

IZJAVA O OPREDIJELJENOSTI POLITIČKIH STRANAKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA²⁷

Mi, lideri i liderke političkih stranaka našim potpisima iskazujemo posvećenost ravnopravnosti spolova. U potpunosti priznajemo potrebu i značaj jednakog učešća žena i muškaraca u javnom i političkom životu. Prepoznavši ravnopravnost spolova kao jedan od stubova demokratije, kao politički lideri i liderke izjavljujemo da ćemo:

1. U potpunosti poštovati Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH i osigurati realizaciju pravno utemeljenog nivoa učešća žena u tijelima odlučivanja, kao i u strukturama izvršne, zakonodavne i predstavničke vlasti.
2. Jednako promovisati kandidatkinje i kandidate i omogućiti im jednak pristup resursima za kampanju, medijima i finansijskim resursima, kako bismo osigurali pravičan tretman članica i članova stranke koji učestvuju u izborima.
3. Aktivno zagovarati pitanja ravnopravnosti spolova, iskazujući iskrenu predanost i ozbiljne namjere u vezi s uključivanjem rodne perspektive i ostvarivanjem napretka na polju ravnopravnosti spolova.
4. Prepoznati ulogu koju muškarci mogu imati u promociji pitanja ravnopravnosti spolova, te se stoga ova pitanja neće smatrati isključivom odgovornošću žena u političkim strankama.
5. Uključiti temu ravnopravnosti spolova u programe političkih stranaka, interne dokumente i programe obuke s ciljem boljeg razumijevanja značaja ravnopravnosti spolova među članovima i članicama političkih stranaka.
6. Osuditi seksističke komentare, govor mržnje ili svaki drugi oblik diskriminacije od članova i članica političkih stranaka, čime ćemo pokazati predanost načelu nediskriminacije.
7. Pozdraviti saradnju sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova, sa nevladinim organizacijama, medijima, građanima i građankama kao partnerima u promociji ravnopravnosti spolova.

S ciljem prepoznavanja potrebe za dodatnim zalaganjem u implementaciji javnih politika u oblasti ravnopravnosti spolova, odnosno za drugačijim uticajem koji društveni razvoj može imati na žene i muškarce, a imajući na umu činjenicu da se žene suočavaju sa specifičnim oblicima diskriminacije na osnovu spola, iskazujemo svoju opredijeljenost za sljedeće:

8. Podržavamo ravnopravnost i jednake mogućnosti za žene i muškarce, uključujući one koji pripadaju ranjivim grupama, sa naglaskom na tržištu rada, imajući u vidu nisku stopu zaposlenosti muškaraca, a posebno žena u BiH.
9. Podržavamo razvoj i implementaciju politika u skladu s kojima žene, odnosno roditelji treba da ostvaruju adekvatnu naknadu za vrijeme trajanja porodijskog i roditeljskog odsustva, kao i politike koje povećavaju broj i kvalitet ustanova za predškolsko obrazovanje i vaspitanje.

²⁷ Preuzeto sa: <https://arsbih.gov.ba/izjava-o-opredijeljenosti-politickih-stranaka-za-ravnopravnost-spolova-predstavljena-u-sarajevu/>

10. *Podržavamo programe i politike koje omogućavaju usklađivanje profesionalnog i privatnog života i žena i muškaraca.*
11. *Pružamo podršku sigurnim kućama, SOS linijama za pomoć i multidisciplinarnim timovima u njihovim nastojanjima da zaštite žrtve nasilja u porodici koje u velikoj mjeri čine upravo žene.*
12. *Osigurati ćemo da se potrebe Romkinja, žena s invaliditetom, žena iz ruralnih krajeva, migrantica, žena žrtava rata i raseljenih žena uzmu u obzir prilikom izrade i provedbe politika socijalne inkluzije, imajući u vidu višestruku diskriminaciju s kojom se navedene grupe suočavaju.*

3.

STRATEŠKI PRISTUP ZA POSTIZANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA UNUTAR POLITIČKIH STRANAKA

Kako bi određena politička stranka sveobuhvatno i sistematski pristupila osiguranju ravnopravnosti muškaraca i žena u svojim strukturama i procesima, potrebno je da utvrdi i razvije vlastitu politiku za postizanje ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena.

Donošenje politike ravnopravnosti spolova predstavlja potvrdu opredjeljenja stranke za postizanje ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena, te utvrđuje jasan dugoročiji smjer djelovanja u odnosu na perspektivu ravnopravnosti spolova u stranci postavljanjem konkretnih ciljeva i uspostavljanjem ili razvijanjem internih mehanizama za praćenje njihove provedbe. Dodatno, politika ravnopravnosti spolova doprinosi i utvrđivanju jasnih smjernica za zagovaranje rodno odgovornih javnih politika.

POLITIKA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA treba da sadrži pregled postojećeg stanja i razloge za donošenje, viziju i osnovne principe, kao i ciljeve koje želi postići. U kontekstu političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, politika ravnopravnosti spolova treba obuhvatiti principe koji proizlaze iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, odnosno iz međunarodnih standarda u ovoj oblasti (*Slika 3*). Ciljevi politike ravnopravnosti spolova svake stranke utvrđuju se specifičnim društvenim, političkim i izbornim kontekstom u kojem stranka djeluje, kao i stanjem iz perspektive ravnopravnosti spolova.²⁸

28 Tako, na primjer, ciljevi stranke mogu biti: promocija jednakih prava i mogućnosti žena i muškaraca da učestvuju u političkom odlučivanju; ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca u stranačkim organima; promocija učešća žena u stranačkim izvršnim organima i izabranim tijelima; uspostavljanje ili jačanje ženskih interesnih formi; povećano učešće i utjecaj žena u razvoju programa stranaka; promocija rodno osjetljivih javnih politika i slično.

Za uspješnu primjenu svake stranačke politike potrebno je zajedničko razumijevanje te angažman i muškaraca i žena; politika ravnopravnosti spolova u tome se ne razlikuje od ostalih. Također, kao i za svaku politiku, za punu primjenu potrebna je otvorena podrška rukovodstva stranke.

Politika stranke za ravnopravnost spolova može biti predstavljena i kroz **GENDER AKCIONI PLAN**. Prema ovom pristupu,²⁹ gender akcioni planovi predstavljaju strateške dokumente – planove ili mape izrađene na osnovu rodne revizije stranke, s navedenom procjenom stanja, vizijom i misijom te strateškim ciljevima i aktivnostima.

U Sloveniji, na primjer, izrada gender akcionih planova stranaka zakonska je obaveza; političke stranke obavezne su svake četiri godine donijeti akcioni plan u kojem će utvrditi mjere i metode za osiguranje ravnomjernije zastupljenosti žena i muškaraca u tijelima stranke i na kandidatskim listama.³⁰

KORISNI RESURSI

„Okvir za razvoj rodnih politika“ (International IDEA, 2016) daje pregled ključnih pitanja za razvoj rodne politike stranke. Priručnik se bavi specifičnim tematskim područjima ključnim za unapređenje žena i promociju rodne ravnopravnosti u političkim strankama, uključujući formiranje rukovodstva, unutrašnje donošenje odluka, unutrašnji nadzor i institucionalni razvoj, regrutiranje kandidata, razvoj stranačkih programa i platformi, te dopiranje do glasača i kampanje.

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/a-framework-for-developing-gender-policies-for-political-parties.pdf>

U okviru projekta Udruženja INFOHOUSE pod nazivom “Rodna ravnopravnost NIJE samo ženska stvar!”, koji je finansirala Fondacija Heinrich Böll 2015. godine, urađena je Mapa ravnopravnosti spolova kao rezultat edukacije članova i članica sedam političkih stranaka koje su osvojile najveći broj glasova za najviše zakonodavno tijelo u BiH na Općim izborima 2014. godine. Prijedlozi mogućih strateških mapa, nazvanih Mapa puta za ravnopravnost spolova unutar političkih stranaka – nastali su u bliskoj saradnji sa članovima i članicama stranaka koji su učestvovali u projektu i proizvod su njihovih prijedloga i zaključaka, kao i komparacije sa evropskim praksama kada je riječ o profesionalizaciji stranaka i njihovoj usmjerenosti na poštivanje ljudskim prava. Dostupno na: <http://infohouse.ba/doc/maparavnopravnosti.pdf>

29 Prema metodologiji OSCE/ODHIR, rezultat rodne revizije stranke jeste strateški dokument – gender akcioni plan. Sveobuhvatni gender akcioni planovi također su krajnji rezultati primjene metodologije NDI Win With Women Assesment. Vidjeti više u odjeljku 3.2. ovog poglavlja.

30 Kuratko Pani, Aleksandra (2015).

3.1. Proces osmišljavanja politike za ostvarivanje ravnopravnosti spolova

U ovom poglavlju istaći ćemo najvažnije segmente metodologije za razvoj politike ravnopravnosti spolova Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć, sa fazama prikazanim kao na Slici 4.

Slika 4. Metodologija razvoja rodних politika za političke stranke, International IDEA 2016.

Uspostavljanje radne grupe i plan rada

Prvi korak u razvijanju rodne politike jeste određivanje polaznog cilja i formiranje vodećeg radnog tijela (grupe) u skladu s postojećim procedurama stranke. Radnu grupu formira relevantni organ odlučivanja (npr. upravni odbor, politički biro ili slično) i postavlja zadatak osmišljavanja politike u odnosu na ciljeve i plan rada. Radna grupa treba biti rodno izbalansirana, hijerarhijski i teritorijalno reprezentativna, sastavljena od članova/članica koji posjeduju institucionalno znanje i poznaju stranačku organizaciju i pravila, imaju iskustvo i utjecaj, raspolažu specifičnim znanjima (ekspertizom iz pojedinih oblasti važnih za djelovanje stranke, npr. javne finansije, socijalna zaštita, sigurnost itd.) i znanjima iz oblasti ravnopravnosti spolova (npr. predstavnici/predstavnice stranačkog mehanizma za ravnopravnost spolova, komisije za žene, odnosno organizacije žena).

Ukoliko stranka nema dovoljno vlastite ekspertize iz oblasti ravnopravnosti spolova, može je obezbijediti i eksterno – kroz angažovanje stručnjaka za ravnopravnost spolova, uključivanje organizacija civilnog društva koje se bave osnaživanjem žena, ili konsultacijama s nekim od institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (ARSBiH MLJPIBiH, GCFBiH, GCRS).

Provedba rodne revizije ili rodne procjene stranke

Kroz uporedni prikaz statusa i mogućnosti žena i muškaraca u stranačkom okruženju dobijen na osnovu statističkih podataka razvrstanih po spolu i informacija pribavljenih kroz proces konsultacija, političke stranke mogu identifikovati prepreke za ravnopravno učešće oba spola, kao i načine njihovog prevazilaženja. Rodna procjena stranke podrazumijeva, između ostalog, i analizu usklađenosti svih stranačkih dokumenata sa zakonskim i međunarodnim obavezama iz oblasti ravnopravnosti spolova.

U kontekstu metoda procjene stranke iz perspektive ravnopravnosti spolova, rodna revizija (eng. *gender audit*) metod je koji se najčešće koristi za rodnu samoprocjenu operativnih kapaciteta, efikasnosti i potreba organizacija, uključujući i političke stranke. U zavisnosti od postavljenih ciljeva rodne procjene, politička stranka može koristiti i metod analize situacije – tzv. SWOT analizu, skraćeno od *Strengths* (snage), *Weaknesses* (slabosti), *Opportunities* (prilike), *Threats* (prijetnje) – koja procjenjuje stanje u odnosu na pozitivne i negativne, unutarnje i vanjske faktore, ili neke druge metode.

Razvijanje nacrtu politike

Pri razvijanju politike, tačnije pri identifikaciji primjenjivih strategija, privremenih posebnih mjera i pozitivnih akcija, korisno je analizirati rješenja i dobru praksu ostalih političkih stranaka u zemlji; na ovaj način stranke mogu predvidjeti kratkoročne ili srednjoročne rezultate određenih mjera ili aktivnosti. Stranke također mogu razmatrati i dobre prakse političkih stranaka iz drugih zemalja i primjenu inovativnih i drugačijih pristupa. Tako, na primjer, jedna od stranaka u BiH uspješno primjenjuje princip pariteta muškaraca i žena provodeći „Inicijativu 50%“ s ciljem da se „postigne puna ravnopravnost muškaraca i žena, kako unutar stranke tako i vani, prema glasačima“³¹.

Provođenje konsultacija u svim fazama izrade

Otvorenost, transparentnost i uključivanje u proces razvijanja politike za ravnopravnost spolova treba osigurati u svim fazama procesa. Nakon razvijanja prvog nacrtu provodi se prvi krug konsultacija unutar stranke, koji može pomoći u identifikaciji ciljeva i predloženih rješenja (mjera i aktivnosti), dok drugi krug konsultacija nakon razvijanja prijedloga politike doprinosi njegovoj validaciji.

31 Vidjeti više na: <http://podlupom.org/v2/bs/clanak/da-li-su-zene-u-politici-samo-radi-broja/203>, pristup 05.12.2020.

Zagovaranje podrške i formalno usvajanje politike ravnopravnosti spolova

Politika ravnopravnosti spolova, usvojena kroz participativni postupak, osigurava vlasništvo i saglasnost svih članova i članica stranke o utvrđenim ciljevima, strategijama i mjerama za implementaciju. Kako bi i ova politika imala puni legitimitet i činila dio unutarnjeg regulatornog i političkog okvira stranke, mora biti usvojena na način predviđen unutrašnjim pravilima stranke.

Usklađivanje stranačkih akata i politika sa politikom ravnopravnosti spolova

Izmjena i usaglašavanje svih internih akata političke stranke vezanih za različite segmente organizacije i djelovanje, kao i programa i strategija stranke sa politikom ravnopravnosti spolova, nužni su za osiguranje međusektorske usklađenosti i njezine pune primjene, te stoga predstavljaju prvi korak u implementaciji.

Dobar primjer procesa osmišljavanja stranačke politike ravnopravnosti spolova možemo pratiti kroz aktuelnu reformu njemačke Kršćansko-demokratske unije (Christlich-Demokratische Union Deutschlands (CDU)).³² CDU trenutno provodi unutrašnju reformu stranke u kojoj je politika ravnopravnosti spolova jedno od ključnih pitanja, a koja podrazumijeva primjenu posebnih mjera za osnaživanje žena i njihovo predstavljanje u stranačkom članstvu, uredima, funkcijama i mandatima. U prijedlogu unutrašnje reforme stranke navodi se da samo kroz ravnomjernu zastupljenost žena članstvo stranke može odražavati društvenu realnost, te se tako na još bolji način povezati sa znanjem, iskustvom i gledištima žena u stranci.

Proces je započeo u novembru 2019. godine, kada je Savezni izvršni odbor CDU-a uspostavio Komisiju za strukturu i statute sa zadatkom da osmisli prijedlog obnove stranke u odnosu na sadržaj, članstvo i organizaciju. Članove komisije činili su predstavnici i predstavnice iz 17 saveznih organizacija, unija i posebnih organizacija CDU-a, odražavajući rodnu izbalansiranost (paritet) kao i teritorijalnu i sadržajnu raznolikost stranke. Komisijom je predsjedavao Paul Ziemiak, generalni sekretar stranke.

Nakon prvog kruga konsultacija prijedlog Komisije pod nazivom „Narodna stranka budućnosti: obnova CDU-a“ javno je objavljen na stranici stranke u julu 2020. godine, kako bi se svi članovi i članice stranke na vrijeme upoznali s predloženim mjerama, koje u vezi sa snažnijim učešćem žena u stranci uključuju primjenu ženskih kvota i uvođenje tzv. „političkog roditeljskog odsustva“. O prijedlozima Komisije provedene su intenzivne konsultacije sa članovima i članicama. U oktobru 2020. godine Savezni izvršni odbor usvojio je prijedlog Komisije, koji je time postao zvanični prijedlog Saveznog izvršnog odbora CDU-a za naredni kongres stranke. Na narednom kongresu 1.001 delegat/delegatkinja stranke odlučivat će o predloženim promjenama organizacije stranke i statuta.

³² Izvor: <https://www.cdu.de/strukturundsetzungskommission> pristupljeno 20.12.2020.g.

3.2. Rodna revizija ili rodna procjena političke stranke

Vijeće Evrope definiše rodnu reviziju (eng. *gender audit*) kao sredstvo za procjenu i provjeru institucionalizacije rodne ravnopravnosti u organizacijama, uključujući njihove politike, programe, projekte i/ili usluge, strukturu, postupke i budžet.³³

Evropski institut za ravnopravnost spolova (EIGE) navodi da je riječ o participativnoj metodi za provedbu organizacione analize, odnosno o vođenom procesu samoprocjene koji pokreće ključna pitanja, povećava svijest o normama i stavovima i podstiče organizaciono učenje. Kao takva, rodna revizija je sofisticiran pristup koji se posebno bavi socijalnim, kulturnim i neformalnim aspektima rada organizacije.³⁴

Prema Međunarodnom institutu za demokratiju i izbornu pomoć, rodnu reviziju političke stranke potrebno je izvršiti u odnosu na ključne oblasti koje uključuju:

- Učešće žena i muškaraca u rukovodstvu i donošenje odluka u upravljačkim i izvršnim tijelima stranke
- Funkciju i utjecaj ženskih krila (ženskih organizacija u strankama i drugih specijalizovanih radnih tijela)
- Način nominacije i odabira kandidata za interna rukovodeća mjesta i/ili javno izabrana tijela;
- Utjecaj stranačkih pravila i praksi na mogućnosti žena i muškaraca da uravnoteže profesionalni i privatni život
- Pristup finansiranju i jačanju kapaciteta žena i muškaraca
- Postojanje internih procedura i pravila za rješavanje slučajeva diskriminacije i uznemiravanja na osnovu spola, te dosadašnje prakse u ovim slučajevima.³⁵

Prilikom provedbe rodne revizije, odnosno rodne procjene stranke, naročit naglasak treba staviti na: 1. prakse i postupke koji najčešće sprečavaju stvaranje jednakih mogućnosti i uslova za žene i muškarce u pristupu stranačkim resursima, učešću u procesima odlučivanja i utjecaju na stranačke politike i programe; 2. dobre primjere iz prakse koji podržavaju učešće žena i doprinose jačanju kapaciteta stranke.

---

33 Council of Europe (2009). Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680599885>.

34 Vidjeti na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-audit>

35 International IDEA, (2016).

Sveobuhvatna rodna procjena stranke provodi se uz:

- korištenje statističkih podataka o članovima i članicama razvrstane po spolu (npr. broj žena i muškaraca u stranci, broj žena i muškaraca u organima stranke – predsjedništvu, na rukovodećim pozicijama, u upravnom odboru, nadzornom odboru, broj žena i muškaraca na kandidatskim listama, broj žena i muškaraca izabраниh u zakonodavna tijela ili predloženih za poziciju u izvršnoj vlasti itd.)
- istraživanje potreba članova i članica, njihovih stavova o ravnopravnosti spolova i percepcije dostupnosti prilika unutar stranke (provođenjem konsultacija, internih intervjua, fokus grupa itd.)
- istraživanje stavova i mišljenja prethodnih članova i članica stranke (koristeći intervjua, ankete, upitnike)
- analizu internih stranačkih dokumenata u odnosu na usklađenost sa zakonskim okvirom i međunarodnim standardima o učešću žena u političkom odlučivanju.

Uporednim prikazom statusa i mogućnosti žena i muškaraca u stranačkom okruženju dobijen na osnovu statističkih podataka razvrstanih po spolu i informacijama dobijenim kroz proces konsultacija, političke stranke mogu prepoznati prepreke za ravnopravno učešće oba spola, kao i načine njihovog prevazilaženja.

Rodna revizija treba u obzir uzeti okolnosti svake pojedinačne stranke, njezinu teritorijalnu rasprostranjenost, unutarnju organizaciju i broj članova/članica. Može se provoditi i u odnosu na određene organizacione jedinice stranke. Stranke s manjim brojem članova i/ili novoosnovane stranke također mogu provesti rodnu reviziju korištenjem rodno razvrstanih podataka o članstvu i učešću žena i muškaraca u svim segmentima djelovanja stranke, analizom internih dokumenata i provođenjem konsultacija (intervjua).³⁶

---

36 Vidjeti Prilog 2. Primjeri pitanja za rodnu reviziju.

KORISNI RESURSI

Rodna revizija (gender audit) političke stranke ili „samoprocjena“ metodologija je koju je razvio OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) za procjenu procesa, postupaka, struktura, kulture i aktivnosti unutrašnjih političkih stranaka iz rodne perspektive. Rodna revizija opskrbljuje rukovodstva političkih stranaka informacijama potrebnim za prilagođavanje politika, programa i strategija kampanje političkih stranaka u vezi s rodnom ravnopravnošću. Do danas je ODIHR podržao rodnu reviziju 43 glavne političke stranke u osam država članica OSCE-a, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. *On-line* alat za rodnu reviziju političkih stranaka dostupan na: <https://genderaudit.osce.org/>

Procjena političkih stranaka *Pobijedi sa ženama (Win With Women Assessment)* inicijativa je osmišljena da pomogne političkim strankama da postanu inkluzivnije i reprezentativnije kroz procjenu koja mjeri percepciju muškaraca i žena o ženama na liderskim pozicijama, vrste socijalnih normi koje podržavaju članovi/članice stranaka i individualne, institucionalne i socio-kulturne prepreke rodnoj ravnopravnosti. Ova metodologija, koju je razvio Nacionalni demokratski institut (NDI), pruža detaljne smjernice i resurse za provođenje rodne procjene stranke pomoću ažuriranog alata kojim je detaljno razrađen svaki korak postupka. Resursi uključuju upute za provođenje anketa, intervjua i fokus grupa, te uzorke dokumenata, prezentacija i drugih materijala. Dostupan je na stranici: <https://www.ndi.org/publications/2019-win-women-assessment-toolkit>

4.

JAČANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ UNUTRAŠNJE UREĐENJE STRANKE

Kako bi se političke stranke istinski zalagale za ravnopravno i demokratsko društvo, najprije moraju poći od sagledavanja vlastite unutrašnje demokratije i od pozicije i vidljivosti žena. Način na koji žene učestvuju u političkim strankama i na koji te stranke omogućavaju ili jačaju sudjelovanje žena u stranačkim procesima određuje političko osnaživanje žena. U ovom odjeljku predstaviti ćemo izvjesne pristupe, kao i neke od najčešće korištenih mjera za uključivanje žena u strukture i procese političkih stranaka.

4.1. Uključivanje principa ravnopravnosti spolova i principa zabrane diskriminacije u interne akte stranke

STATUT stranke, kroz potvrdu vizije, temeljnih načela i ciljeva uspostavlja okvir za ukupno djelovanje političke organizacije, pa tako i djelovanje u kontekstu ravnopravnosti spolova. Uvrštavanje izjave o poštivanju principa ravnopravnosti spolova i o zabrani diskriminacije u statut, odnosno u osnovne vrijednosti i principe političke stranke, prvi je korak ka primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i ravnopravnom uključivanju žena u ukupno djelovanje političke stranke. Stranke koje još nisu uvrstile princip ravnopravnosti spolova u svoje akte mogle bi sagledati dobru praksu drugih političkih stranaka u Bosni i Hercegovini.³⁷

Uz to, princip ravnopravnosti spolova i zabranu diskriminacije važno je uvrstiti u sve stranačke akte – programe, programske deklaracije, manifeste, rezolucije, kodekse ponašanja i drugo. To podrazumijeva djelovanje u skladu sa ZoRSBiH, te osiguranje ravnomjerne zastupljenosti oba spola u strukturama odlučivanja, na izbornim listama, pri nominacijama i imenovanjima, kao i jednak pristup resursima stranke. Zajedno sa internim procedurama mijenja se i stranačka praksa, što neminovno utječe na stranačku kulturu i međusobne odnose te donosi promjenu ukorijenjenih rodni stereotipa i uvjerenja. Jasna artikulacija i normiranje standarda ravnopravnosti spolova u stranačkim aktima stvara povoljno okruženje za osnaživanje žena i za kulturu promocije ravnopravnosti spolova.

³⁷ Prema nalazima Polazne studije o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini iz 2019. godine, stranke koje se deklarišu kao stranke ljevice ili stranke lijevog centra u svojim stranačkim dokumentima posvećuju značajnu pažnju rodnoj ravnopravnosti. Vidjeti više, Kadribašić A., et al. Polazna studija o barijerama političkom učešću.

KORISNI RESURSI

U 2020. godini Fondacija Akademija za žene objavila je istraživanje *Usklađenost statuta političkih partija u BiH sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i Zakona o zabrani diskriminacije u BiH*. Istraživanje je nastalo u okviru projekta Politička pismenost mladih u BiH, koji su podržali Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke i Ambasada Savezne Republike Njemačke u BiH. Analiza je dostupna na <https://afw.ba/wp-content/uploads/2020/04/Analiza-uskla%C4%91enosti-statuta-politi%C4%8Dkih-subjekata-sa-Zakonom-o-ravnopravnosti-spolova-BiH-i-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-BiH.pdf>

Uključivanje principa ravnopravnosti spolova u stranačke akte podrazumijeva i korištenje **RODNO OSJETLJIVOG JEZIKA**.

Rodno osjetljiva upotreba jezika doprinosi vidljivosti žene, njezinoga rada i ekonomske jednakosti koju je izborila na tržištu rada, dok navika da se muški rod koristi kao generički rod otežava nastojanja bosanskohercegovačkog društva da dosegne ravnopravnost proklamovanu zakonima i usvojenim konvencijama o ljudskim pravima – ističe se u *Uputstvu o korištenju rodno senzitivnog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine*.³⁸

Korištenje muškog roda za funkciju, titulu, zvanje ili zanimanje koji se odnose na ženu, pored toga što nema opravdanje u strukturi bosanskog, srpskog i hrvatskog jezika,³⁹ predstavlja diskriminaciju putem jezika u odnosu na spol. Prema ZoRSBiH, korištenje isključivo jednog gramatičkog roda kao generičkog pojma – predstavlja diskriminaciju u jeziku.⁴⁰

38 Član 2. Uputstva o korištenju rodno senzitivnog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik BiH broj 23/15*).

39 Autorice Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg (2011) navode da struktura bosanskog, srpskog i hrvatskog jezika posjeduju jezičke sisteme za ravnopravnu vidljivost spolova.

40 Tačka e, člana 9. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (*Službeni glasnik BiH br. 32/10*).

KORISNI RESURSI

Parlamentarna skupština BiH je 2013. godine uvrstila korištenje rodno osjetljivog jezika u Jedinствена pravila za izradu pravnih propisa u institucijama BiH i poslovnikе Predstavničkog doma PSBiH i Doma naroda PSBiH. Dodatno, izrađeno je Uputstvo o korištenju rodno senzitivnog jezika u PSBiH, uz Pojedinačna uputstva s primjerima i Tabelu funkcija, zanimanja i zvanja u PSBiH i Sekretarijatu PSBiH, te priručnik *Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini BiH* (2014). Priručnik je dostupan na stranici: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/3588?title=uporaba-rodno-osjetljivog-jezika-u-parlamentarnoj-skupstini-bosne-i-hercegovine&pagelid=239>

Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima priručnik je autorica Jasmine Čaušević i Sandre Zlotrg nastao u okviru projekta Gender senzitivni jezik u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima, koji je financiran sredstvima Finansijskog mehanizma za provedbu Gender akcionog plana u Bosni i Hercegovini u 2011. godini. Priručnik pruža praktične savjete i prijedloge za uvođenje rodno osjetljivog i politički korektnog govora u nastavne udžbenike, prateću literaturu, u nastavnička zvanja, medije i pravne dokumente, s ciljem da se podstakne uvođenje rodno osjetljivog jezika u javni diskurs. Priručnik je dostupan na stranici: <https://www.lingvisti.ba/media/1605/rodno-osjetljiv-jezik.pdf>

4.2. Mjere za sprečavanje rodno zasnovane diskriminacije, uznemiravanja i nasilja

Žene u politici često su izložene različitim oblicima nasilja,⁴¹ od verbalnog pa do fizičkog.⁴² Prijetnje i nasilje s kojima se žene mogu suočiti prilikom nominacije za kandidaturu ili kroz vođenje kampanje za izbore, predstavljaju jedan od najvećih izazova za političko učešće žena

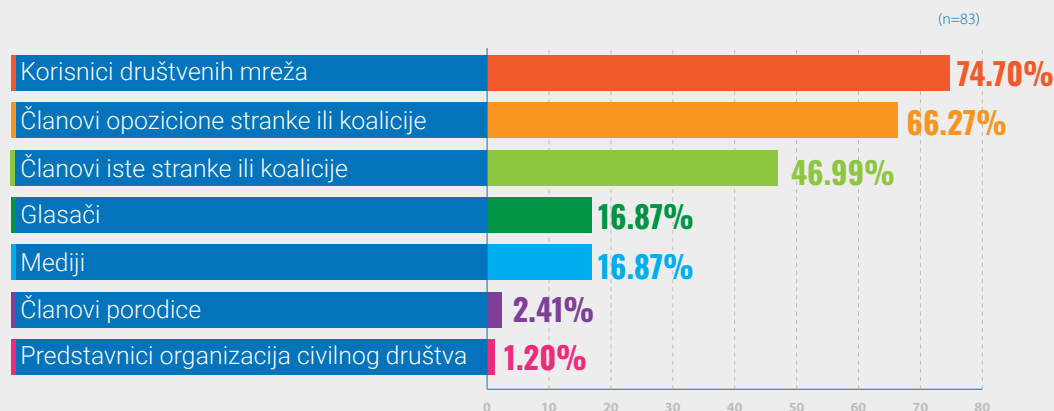
41 UN Women (2017) definiše nasilje nad ženama u političkom životu, tokom izbora i izvan izbora, kao svaki čin ili prijetnju da će biti počinjen akt rodno zasnovanog nasilja koji za posljedicu ima nanošenje povrede ili patnje ženama fizičke, seksualne ili psihičke prirode, a koje ih sprečava u uživanju i realizaciji njihovih političkih prava u javnom ili privatnom prostoru, uključujući i njihovo pravo da biraju i budu birane, pravo na tajno glasanje i slobodno vođenje kampanje, na udruživanje i okupljanje te pravo na slobodu mišljenja i izražavanja.

42 Miftari (2019) navodi da žene u politici u BiH doživljavaju sve kategorije nasilja na osnovu spola: psihičko, fizičko, seksualno i ekonomsko nasilje, dok je psihičko nasilje najčešći oblik nasilja nad ženama u politici. Prema ZoRSBiH (Član 6, stav (2)), nasilje na osnovu spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanosena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, a koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

u mnogim zemljama.⁴³ U Bosni i Hercegovini zabrana diskriminacije i uznemiravanja najčešće je regulisana kroz **(IZBORNE) KODEKSE PONAŠANJA** članica/članova pojedinačne stranke (kandidatkinja/kandidata, dužnosnica/dužnosnika, volonterki/volontera, članica/članova i simpatizerki/simpatizera) na određenom teritoriju, odnosno u određenim slučajevima kroz kodekse ponašanja stranaka određenih političkih subjekata za vrijeme izbora. Potpisivanjem izbornih (etičkih) kodeksa ponašanja političke stranke pristaju na fer i miran izborni proces u skladu sa demokratskim principima, uz poštovanje zakonitosti izbora, zaštite integriteta, zabrane vršenja političkog pritiska na građane, zabrane diskriminacije i uznemiravanja, korištenje primjerenog govora itd. Također, **ETIČKI KODEKSI** političkih stranaka uređuju ponašanje svojih članica/članova u međusobnim odnosima i u unutarstranačkoj komunikaciji, te u vanjskoj komunikaciji sa građanima i širom javnošću, a radi uspostave primjerenih standarda ponašanja i kulture dijaloga lišene svakog oblika uznemiravanja i nasilja prema bilo kome.

Međutim, i u Bosni i Hercegovini praksa pokazuje drugačiju sliku. Istraživanje koje je provela Vestministerska fondacija za demokratiju u Bosni i Hercegovini o nasilju nad ženama u politici u BiH⁴⁴ pokazalo je da je 60,2 posto od 83 ispitanice doživjelo neki oblik nasilja tokom bavljenja politikom, dok je njih 45,8 posto doživjelo nasilje samo zato što su žene. Najčešći počinitelji nasilja nad ženama u politici su korisnici društvenih mreža, članovi opozicionih političkih stranaka/koalicija i čak članovi istih političkih stranaka (vidi *Sliku 5*). Čak 60,5 posto ispitanica koje su doživjele nasilje nikada nije kontaktiralo nikoga u vezi s tim, dok one koje jesu to uradile nisu imale nikakvih rezultata u sankcionisanju počinitelaca. Stoga ne čudi poražavajući podatak da čak 80 posto ispitanih političarki smatra nasilje uobičajenim iskustvom u bavljenju politikom.

Slika 5. Najčešći počinioci nasilja nad ženama u politici u BiH

43 Vidjeti više na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2017/preventing-vaw-in-elections-en.pdf?la=en&vs=3742>

44 Miftari, Edita (2019), Violence Against Women in Politics in Bosnia and Herzegovina, Westminster Foundation for Democracy, Sarajevo.

Najčešći motiv za ovakvo ponašanje je obeshrabrivanje žena da se bave politikom; stoga svaka politička stranka treba pokazati odlučnost i pružiti sigurno okruženje i zaštitu svim svojim članicama. Političke stranke treba da osiguraju odgovarajuće mehanizme za zaštitu svojih članica/članova i da u svoje etičke kodekse uključe odredbe o konkretnim mjerama za sprečavanje diskriminacije i rodno zasnovanog uznemiravanja, uključujući seksualno uznemiravanje i nasilje. Definisanjem procedure postupanja (od samog načina prijavljivanja, provođenja procedure, odlučivanja u postupcima i sankcijama za eventualne počinioce) rukovodstvo stranke treba da pokaže nultu toleranciju prema svim oblicima nasilja nad ženama, da radi na senzibilizovanju svojih članova i da posluži kao primjer biračima.

Politička stranka može proceduru postupanja u slučajevima (rodno zasnovane) diskriminacije, uznemiravanja i nasilja provoditi kroz posebno oformljeno tijelo ili komisiju, odnosno kroz etički odbor ili posebnu disciplinsku komisiju.⁴⁵ Dobar primjer proaktivnog djelovanja u ovom domenu daje njemačka stranka Zelenih (Bündnis 90/Die Grünen), koja je u svojim regionalnim udruženjima i u saveznom uredu dodatno uspostavila Instituciju ombudsmana zaduženih za sve slučajeve seksualnog nasilja koji se dovode u vezu sa članovima/članicama stranke ili stranačkim aktivnostima.⁴⁶ Njemačka stranka CDU u svom reformskom proglasu iz 2020. godine navodi uspostavljanje ombudsmana za sve slučajeve diskriminacije, uključujući rodnu diskriminaciju i govor mržnje.⁴⁷

KORISNI RESURSI

Istraživanje Edite Miftari o nasilju nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini iz 2019. godine, urađeno za Vestministersku fondaciju za demokratiju u Bosni i Hercegovini, daje uvid u učestalost i oblike nasilja nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini, uključujući psihičko, internetsko, ekonomsko te seksualno i fizičko nasilje nad ženama u politici. Ova studija također nudi preporuke za prevenciju i uklanjanje nasilja nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2019/07/Violence-Against-Women-in-Politics-BiH-WFD2019.pdf>

45 Susmel, Jasminka (2019), str. 19.

46 Ombudsmani predstavljaju kontakt osobe za sve slučajeve koji se dešavaju unutar stranke, te za slučajeve povezane s političkim aktivnostima. Vidjeti više na: <https://www.gruene.de/parteistruktur-und-gremien>, pristupljeno 10.12.2020. godine.

47 Riječ je o aktuelnom prijedogu Saveznog izvršnog odbora CDU, koji još nije razmatran na kongresu stranke. <https://www.cdu.de/strukturundsetzungskommission> pristupljeno 20.12.2020.godine.

Godine 2019. Vijeće Evrope objavilo je publikaciju *Nasilje nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini* na osnovu istraživanja Udruženja za unapređenje i kulturu življenja *Bonaventura*. Pored analize postojećeg stanja, publikacija daje niz preporuka upućenim političkim strankama i ostalim akterima.

<https://rm.coe.int/violence-against-women-in-politics-in-bosnia-and-herzegovina/16809fa90f>

UN Women i Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) aktivno istražuju globalni problem nasilja nad ženama. Publikacija *Sprečavanje nasilja nad ženama u izborima: programske smjernice* je rezultat istraživanja, prikupljanja i analize iskustava iz više od 40 zemalja. U ovom vodiču za programiranje data je sveobuhvatna kompilacija znanja o nasilju nad ženama na izborima, uz definicije pojmova nasilje nad ženama u izborima, žrtva i počinitelj, a navedeni su i instrumenti i programski okvir za prevenciju i odgovor na nasilje. Publikacija je dostupna na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2017/preventing-vaw-in-elections-en.pdf?la=en&vs=3742>

4.3. Posebne mjere za osiguranje zastupljenosti žena u stranačkim upravnim odborima i strukturama odlučivanja

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH navodi obavezu političkih stranaka na osiguranje i promociju ravnopravne zastupljenosti spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju.⁴⁸

Zastupljenost žena u procesima odlučivanja pruža saznanje o istinskoj ravnopravnosti žena i muškaraca unutar političkih stranaka. Uključivanje žena u procese odlučivanja podrazumijeva njihovo učešće u različitim organima stranke (predsjedništvu, upravnom odboru, nadzornom odboru, različitim sekcijama i komisijama) i u obavljanju izvršnih funkcija (generalni sekretar/ sekretarka, portparol/portparolka i slično). Kao i muškarci, i žene imaju koristi od učešća u ovim organima; na ovaj način su u poziciji da stiču iskustvo i vještine povezane sa obnašanjem odgovorne funkcije, te jačaju vlastiti utjecaj i politički kapital, što direktno utiče na njihov dalji politički angažman.

Određivanje mjera za osiguranje učešća žena u procesima odlučivanja treba biti zajednička aktivnost članova i članica stranaka. Posebne mjere koje političke stranke u ovom kontekstu mogu primijeniti su: uspostavljanje dobrovoljnih stranačkih kvota, uspostavljanje dvojnih funkcija u organima stranke i uvođenje pariteta.

---

48 Stav (1), član 20. ZoRS BiH.

Kvote predstavljaju privremene stimulativne mjere kojima se određuje minimalan udio ili broj žena na izbornim listama ili u političkim tijelima. Globalno su prepoznate kao učinkovit instrument posebnih mjera, te su prisutne i u našem zakonodavstvu. Izborni zakon BiH decidirano određuje raspored kandidata/kandidatkinja manje zastupljenog spola na kandidatskim listama, poštujući pri tome rodno neutralnu kvotu od 40%, koju je uspostavio ZoRSBiH.⁴⁹ U kontekstu učešća spolova u obavljanju javnih funkcija u BiH, ove kvote primarno su usmjerene na ispravljanje ženske podzastupljenosti.⁵⁰

Političke stranke u svoje statute ili akte mogu uvesti tzv. **DOBROVOLJNE KVOTE**, odnosno odredbe kojima bi osigurale minimalnu zastupljenost svakog spola u sastavu stranačkih organa i radnih tijela, procesima i aktivnostima odlučivanja. Primjere dobre prakse, između ostalih, možemo naći u statutima političkih stranaka u Evropi, ali i širom svijeta. Tako, na primjer, statut islandske Napredne stranke (Framsóknarflokkur) navodi da pri izboru kandidata na svim nivoima unutarstranačkih struktura i na izbornim listama svaki spol mora biti zastupljen s najmanje 40 posto, osim kad je to očigledno nemoguće.⁵¹

Dobrovoljne kvote o minimalnoj zastupljenosti oba spola unesene su i u statute njemačkih političkih stranaka; na primjer, 1996. godine Kršćansko-demokratska unija (die Christlich Demokratische Union Deutschlands, CDU) u svoj je statut uvela kvotu od 33% za stranačke zvaničnike/zvaničnice; u slučaju da se u unutarstranačkim izborima ova kvota ne ispuni, izbori se moraju ponoviti.⁵² Radi osnaživanja stranke u 2021. godini predložene su dodatne mjere za povećanje učešća žena kroz primjenu ženskih kvota za: a) izbor članova odbora CDU-a, b) dinamičnu žensku kvotu za izbor delegata/delegatkinja, te c) žensku kvotu za izbore za Evropski parlament, za njemački Bundestag i savezne parlamente. Ženske kvote za izbor članova/članica odbora i izborne liste prati postupno povećanje na način da se do 2023. godine primjenjuje kvota od 33.33%, od 2023. godine kvota od 40%, te da se od 2025. godine primjenjuje ženska kvota od 50%. U odnosu na izbor delegata/delegatkinja povećavanje kvota će pratiti dinamiku povećanja broja članica stranke.⁵³

49 Stav (4), član 4.19 Izbornog zakona BiH.

50 Kvote koje su primarno usmjerene na ispravljanje ženske podzastupljenosti nazivaju se i ženskim kvotama.

51 Interparlamentarna unija. Globalna baza podataka dobrovoljnim stranačkim kvotama, URL <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/voluntary-overview>, pristupljeno 10.12.2020.g.

52 *Ibid.*

53 Vidjeti na: <https://www.cdu.de/>, pristupljeno 20.12.2020. godine.

KORISTAN RESURS

Na stranici Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć (International IDEA) dostupna je Globalna baza podataka o rodnim kvotama u parlamentima širom svijeta, koja predstavlja zajednički projekat International IDEA, Interparlamentarne unije i Univerziteta u Stockholmu. Baza podataka također pruža pregled dobrovoljnih kvota koje su uvele političke stranke u zemljama širom svijeta.

<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/voluntary-overview>

Stranke također mogu uspostaviti **DVOJNE FUNKCIJE** za određene stranačke organe, kao što je to uradila njemačka stranka Zelenih, koja je uspostavila "dvostruko predsjedništvo" sa muškarcima i ženama⁵⁴ ne samo u odnosu na funkciju dopredsjedavajućih već i na funkciju predsjedavajućih.⁵⁵

Također, stranke mogu težiti uspostavljanju **PARITETA**, odnosno jednake zastupljenosti žena i muškaraca u svim stranačkim organima i funkcijama stranke (u omjeru 50:50) na način da odredbe o paritetu uvrste u statut i ostale stranačke akte. Tako, na primjer, Statut austrijske stranke Zelenih (die Grünen – die Grüne Alternative) navodi kako će odredbama stranačkih akata osigurati da u svim izabranim organima i funkcijama stranke bude zastupljeno najmanje 50% žena.⁵⁶ Paritet u obnašanju javnih funkcija u zemljama Evropske Unije promoviše se kroz različite kampanje, kao što je npr. kampanja 50:50 za zastupljenost žena i muškaraca u Parlamentu Velike Britanije,⁵⁷ ili ga pak uvodi kroz izbornu legislativu, kao što je to slučaj u Francuskoj⁵⁸.

Postizanje rodne ravnoteže u donošenju odluka i politici jedan je od ciljeva Strategije za ravnopravnost žena i muškaraca u Evropi za period od 2020. do 2025. godine, kojom se naglašava da je ravnopravnost spolova jedno od glavnih vrijednosti Evropske unije, temeljno pravo i jedno od glavnih načela evropskog stuba socijalnih prava. Kroz ovaj strateški dokument kojim se utvrđuje politika aktivnog djelovanja Evropske unije u oblasti ravnopravnosti spolova, vidljivo je opredjeljenje Evropske komisije da perspektiva ravnopravnosti spolova bude uključena u sve politike EU, na svim nivoima i u svim fazama donošenja, te kroz sastav svih institucija i tijela EU.⁵⁹

54 <https://www.gruene.de/parteistruktur-und-gremien>, pristupljeno 10.12.2020. godine.

55 Ovu praksu dvostrukog predsjedništva (ko-liderstva) prate stranke Zelenih i u drugim zemljama, kao npr. Zeleni Velike Britanije (<https://www.greenparty.org.uk/people/>, pristupljeno 20.12.2020. godine) ili Zeleni Novog Zelanda (https://www.greens.org.nz/our_people/, pristupljeno 20.12.2020. godine).

56 Vidjeti više na stranici: <https://www.gruene.at/partei/organisation/die-gruenen>, pristupljeno 10.12.2020. godine.

57 Vidjeti više na: <https://5050parliament.co.uk/about/>, pristupljeno 10.12.2020. godine.

58 Od 1999. godine u Francuskoj je rodna reforma započela izmjenom Ustava, te uvođenjem niza tzv. paritetnih zakona, prema kojima političke stranke treba da imaju jednak broj kandidatkinja i kandidata na izborima na svim nivoima, s izuzetkom izbora u gradovima sa manje od 3500 stanovnika. Međutim, ova reforma još nije polučila željeni rezultat – paritet žena i muškaraca. Političke stranke češće biraju plaćanje zakonskih kazni nego uključivanje većeg broja žena na kandidatske liste.

59 Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EN>, pristup 01.11.2020.

U nekim zemljama paritet se uspješno provodi za održavanje stranačkih aktivnosti, naročito u kontekstu **UČEŠĆA U KONVENCIJAMA ILI NA KONGRESIMA STRANAKA**. Tako, na primjer, Povelja Demokratske stranke u Sjedinjenim Američkim Državama predviđa jednak broj muškaraca i žena delegata na Nacionalnoj konvenciji; slične odredbe primjenjuje i Republikanska stranka.⁶⁰

Na stranačkim kongresima i konvencijama donose se najvažnije stranačke odluke i utvrđuje politika stranke; stoga i stranke u Bosni i Hercegovine mogu **postaviti jasne ciljeve** za postizanje ravnopravnog učešća žena na kongresima i u konvencijama.

Pri opredjeljenju za svaku od navedenih mjera u kontekstu političkih stranaka u Bosni i Hercegovini važna je njihova **formalizacija** kroz **uvršavanje odredbi o posebnim mjerama u statut, kao i dosljedna primjena** – npr. dobrovoljne kvote treba primjenjivati sistematizovano na svim nivoima, u svim organima i tijelima stranačke organizacije, uključujući i učešće u komisijama za nominacije, upravljanju stranačkim finansijama i drugo.

Praćenje primjene politike ravnopravnosti spolova i dosljedne primjene određenih posebnih mjera za osnaživanje žena trebalo bi biti u nadležnosti posebnog tijela (komisije) za ravnopravnost spolova, koje bi predstavljalo **STRANAČKI MEHANIZAM ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U STRANCI**. U nekim strankama ove nadležnosti date su ženskoj organizaciji unutar stranke, odnosno određenom ženskom interesnom obliku organizovanja.

4.4. Uspostavljanje ženskih interesnih oblika organizovanja u okviru stranaka

U međunarodnoj praksi **ŽENSKI INTERESNI OBLICI ORGANIZACIJE** (tzv. ženska krila, organizacije žena, zajednice, aktivni, forumi ili posebne komisije/sekcije itd.) prepoznati su kao važan mehanizam zajedničkog djelovanja i osnaživanja žena. Osmišljeni su za razmjenu iskustava, definisanje problema koji pogađaju žene i prioritete djelovanja, osmišljavanje specifičnih politika, zagovaranje i mobilizaciju glasačica. **Njihov je cilj jačanje zastupljenosti i učešća žena u stranci i u političkim procesima uopšte.**⁶¹

U zadatke ili aktivnosti ženskih interesnih oblika organizovanja u političkim strankama najčešće spadaju: mobilizacija glasačica i aktivistkinja stranke;⁶² jačanje kapaciteta kandidatkinja i njihovo osnaživanje kroz različite programe obuke i edukaciju; zahtijevanje veće zastupljenosti žena u nominacijama i odabiru za vršenje javnih funkcija i unutrašnjih struktura stranke; predlaganje i učešće u osmišljavanju politika stranke, saradnja s organizacijama civilnog društva te rad na rodnoj senzibilizaciji svih članova i članica političke stranke.

60 OSCE/ODIHR, (2014).

61 Vidjeti na: https://iknowpolitics.org/sites/default/files/cr_best_practices_used_by_political_parties_to_promote_women_in_politics.pdf.

62 U ovom smislu interesantan je primjer Foruma žena Socijaldemokratske partije Hrvatske, koji ne traži članstvo u stranci za uključivanje u aktivnosti. Forum žena također provodi programe obuke za izgradnju kapaciteta, razvija i zagovara politike od interesa za žene itd. Vidjeti na: <http://www.sdp.hr/>

Formiranje internih stranačkih struktura za žene ili ženskih interesnih formi organizovanja ustaljena je praksa političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. Međutim, provedena istraživanja ukazuju na to da su ove strukture više usmjerene na mobilizaciju glasačica ili na humanitarna pitanja nego na zagovaranje ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena unutar stranke kojoj pripadaju.⁶³

Kako bi interne stranačke strukture za žene bile u mogućnosti da provode aktivnosti usmjerene na jačanje učešća žena u političkom procesu, potrebno je da su prepoznate u strukturi stranke ne samo kao vid organizacije nego i u odnosu na sredstva kojima raspolažu i ovlasti koje su im date (mandat).

Stvarno učešće ženskih interesnih oblika organizovanja u radu stranke podrazumijeva:

- a. Jasan mandat za promociju ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena u stranačkim procedurama i praksama
- b. Uključenost u izvršni organ stranke i organe koji donose odluke prema statutu.
- c. Budžet, odnosno adekvatna finansijska sredstava za provođenje aktivnosti.

Primjere dobre prakse jakih ženskih interesnih oblika možemo naći u političkim strankama širom svijeta. Na primjer, australijska Stranka laburista kroz statut reguliše mandat i ovlaštenja, te redovno finansiranje Nacionalne laburističke ženske mreže. U Meksiku Nacionalna stranka akcije svoje nacрте politika dostavlja Ženskoj frakciji stranke kako bi bili revidirani iz rodne perspektive.⁶⁴ U Finskoj političke stranke su obavezne preusmjeriti 5% dobijenih sredstava javnog finansiranja za jačanje ravnopravnosti spolova, te većina stranaka izdvaja ova sredstva za finansiranje ženskih krila.⁶⁵ U Švedskoj i Sloveniji ženska krila političkih stranaka finansiraju se i direktno iz javnih sredstava.⁶⁶

Jedna od prednosti (i argumenata za uspostavljanje) ženskih interesnih oblika organizovanja unutar stranke jeste postojanje foruma za razmjenu ideja i razvijanje rodno odgovornih i ciljanih politika. Zahvaljujući savremenim tehnologijama ovi forumi mogu se preseliti i na *on-line* platforme.

---

63 Nacionalni demokratski institut (2019); INFOHOUSE (2015).

64 Ballington, Julie (2012), str. 18.

65 Ohman, Magnus (2018), str. 23.

66 Ibid., str. 23. U Švedskoj ženska krila stranaka dobivaju odvojena sredstva od onih koja se daju političkim strankama. Ženske organizacije u Sloveniji također mogu aplicirati/dobiti državne finansije za osnaživanje žena.

KORIŠTENJE DIGITALNIH ALATA – KREIRANJE VIRTUELNIH FORUMA ZA RAZMJENU IDEJA I RAZVIJANJE POLITIKA

U 2020. godini globalna pandemija stavila je u fokus internetsku komunikaciju i korištenje inovativnih digitalnih rješenja u društvenim i ekonomskim aktivnostima. Imajući u vidu ograničenost resursa za kampanje i promociju, žene u političkim strankama svoje djelovanje mogu usmjeriti i na korištenje digitalnih tehnologija u komunikaciji sa građankama i građanima, korištenjem društvenih mreža (*Facebook, Twitter, Instagram i dr.*) ili digitalnih inovacija za razvijanje prijedloga politika (*Party Innovation Hub* – stranačko inovacijsko sjedište; *democracy Labs* platforme i slično).

Democracy Labs (odnosno laboratorije demokratije) predstavljaju metodologiju osmišljenu da podstiče inovacije u radu političkih stranaka primjenom novih metoda rada. Kroz praćenje praksi i primjera djelovanja srodnih političkih stranaka, metodologija se bazira na brzom prototipiranju kako bi se olakšalo uključivanje inovacija u aktivnosti političkih stranaka.⁶⁷ Možemo reći da platforme *democracy Labs* istražuju implikacije tehnologije na demokratsku politiku i predstavljaju koristan alat za umrežavanje, političku komunikaciju, digitalnu demokratiju i istraživanje javnog mnijenja, razmjenu mišljenja i ideja itd.⁶⁸

Korištenjem *on-line* platformi, odnosno digitalnih alata, žene u političkim strankama, a time i političke stranke mogu izgraditi virtualni forum za umrežavanje i razmjenu mišljenja, organizovati programe edukacije, prikupljati donacije, aktivno promovisati usvajanje određenih politika, provoditi izbornu kampanju, istraživati javno mnijenje i mobilizovati volontere.

KORISNI RESURSI

<https://www.coe.int/en/web/electoral-assistance/eleclab>

Eleclab, Izborna laboratorija Vijeća Europe, fokusira se na istraživanje i tematski rad kako bi se inovirale i proizvele korisne i relevantne smjernice u različitim područjima izbornih pitanja, od primarnih birača do bolje zastupljenosti žena i modernog strateškog planiranja.

<https://www.idea.int/data-tools/tools/digital-parties-portal>

Internetska platforma za političke stranke Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć (International IDEA) sadrži alate koji su potrebni političkoj stranci za efikasan rad, uključujući korištenje novih tehnologija za prikupljanje finansijskih sredstava ili ovladavanje inovativnim komunikacijskim kanalima. Alati su pažljivo odabrani kako bi ih mogle koristiti i velike stranke i nove stranke koje tek razvijaju, sa različitim tehnološkim mogućnostima.

67 International IDEA, (2018).

68 Neke od platformi za političke stranke: <https://democracylab.de/topics/>, <https://digdemlab.io/>

Na primjer, na platformi je dostupan jednostavni alat *Zašto glasati za Macrona?* koji je na inovativan način oblikovao kampanju francuskog predsjednika, oslanjajući se na međuljudske odnose,⁶⁹ platforma otvorenog koda *Madison* dizajnirana da omogući participaciju šire javnosti u procese donošenja politika,⁷⁰ besplatni digitalni alati za anketiranje ili participaciju građana, te različite komercijalne aplikacije za stranačku komunikaciju itd.

4.5. Omogućavanje adekvatnog pristupa finansijskim resursima stranke

Što se tiče pristupa finansijama političkih stranaka i ukupnih resursa za jačanje kapaciteta i vidljivosti kandidatkinja, političke stranke u Bosni i Hercegovini pretežno ulažu resurse u kampanje koje se odnose na ukupne kandidatske liste uz isticanje kandidata/kandidatkinja koji su vodeći na listama, uz iznimku kampanja koje se vode za predsjedničke funkcije.⁷¹ Bez obzira na izborni period, članovi i članice stranke trebalo bi da imaju regulisan i jednak pristup svim stranačkim resursima, kako finansijskim tako i nematerijalnim poput edukacije i obuke, uključujući mentorstvo, pristup medijima, osiguranje angažmana aktivista, volontera, podršku stranačkog osoblja i dr.

Stranke mogu usvojiti određene mjere za poboljšanje pristupa kandidatkinja stranačkim resursima, odnosno mogu finansirati aktivnosti koje direktno podržavaju žene. Neke od mjera primijenjenih u međunarodnoj praksi su:

- a. **STVARANJE POSEBNOG UNUTARSTRANAČKOG FONDA ZA KAMPANJE ili DODJELA SUBVENCIIJA KANDIDATKINJAMA.** Tako, na primjer, Liberalna stranka u Kanadi koristi stranački fond za finansiranje kampanja kandidatkinja, a pored toga pruža subvencije kandidatkinjama koje obuhvataju nadoknadu troškova za njegu (čuvanje) djece za vrijeme izbornih aktivnosti, naknadu za putne troškove, troškove štampanja materijala i slično.⁷²
- b. **USMJERAVANJE SREDSTAVA JAVNOG FINANSIRANJA** na unapređenje ravnopravnosti spolova i političko osnaživanje žena. Imajući u vidu da se javno finansiranje vrši prema zakonu, i najčešće bez pravila o načinu utroška, političke stranke same mogu određeni postotak ili iznos ovih sredstava dalje uložiti u

69 Na stranici francuske stranke En Marche! predstavljen je prilagodljiv e-mail obrazac koji su članovi/ce i aktivisti/ce stranke slali neodlučnim prijateljima/cama i poznicima/cama kako bi ih uvjerali da glasaju za njihovog kandidata/njihovu kandidatkinju.

70 Omogućava široj javnosti i stranačkim zvaničnicima da komentarišu prijedloge politika koje stranka učitava na platformu. Može se besplatno koristiti i prilagoditi i specifičnim potrebama stranke, na primjer kao alat za unutrašnju stranačku saradnju.

71 Kadribašić, Adnan et al. (2020).

72 Ballington, Julie (2012).

aktivnosti usmjerene na osnaživanje žena. U nekim zemljama propisan je postotak koji političke stranke moraju usmjeriti na osnaživanje žena (npr. u Italiji i Brazilu stranke moraju uložiti najmanje 5% dobijenih sredstava na jačanje kapaciteta kandidatkinja i političarki).⁷³ U Bosni i Hercegovini političke stranke dobivaju dodatna finansijska sredstva na osnovu zastupljenosti žena u predstavničkim tijelima,⁷⁴ te bi stoga ta sredstva mogla biti ponovo usmjerena na jačanje kapaciteta i aktivnosti interesnih oblika organizovanja žena u strankama ili na kampanje političarki.

- c. **USPOSTAVLJANJE MREŽA ZA PRIKUPLJANJE SREDSTAVA** za podršku kampanjama kandidatkinja mjera je naročito prisutna u Velikoj Britaniji, Kanadi, Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama, odnosno u zemljama gdje je važno obezbijediti sredstva u početnim fazama stranačkih nominacija. Dobar primjer mreže za prikupljanje donacija je lista EMILY (ili Early Money Is Like Yeast)⁷⁵, *on-line* zajednica osnovana da pomogne ženama u nominaciji za pozicije unutar Demokratske stranke u Sjedinjenim Američkim Državama.⁷⁶

KORISNI RESURSI

Finansiranje političkih stranaka i izbornih kampanja: Priručnik o političkim finansijama, koji je 2014. godine objavio International IDEA, bavi se problemima novca u politici analizirajući propise o političkim finansijama širom svijeta i pružajući smjernice za reformu. Poglavlja su podijeljena po regijama; svako od njih procjenjuje trenutno stanje propisa u odnosu na izazove i nudi niz preporuka za rješavanje utvrđenih nedostataka. Dodatno poglavlje fokusira se na rod, odražavajući činjenicu da su žene i dalje u velikoj mjeri nedovoljno zastupljene u politici i da sve veći utjecaj novca u politici podržava ovu nejednakost.

<https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaigns-handbook-political-finance?lang=en>

73 Ohman, Magnus (2018), str. 23.

74 Političke stranke finansiraju se iz javnih sredstava na svim nivoima vlasti u BiH.

75 Značenje kratice EMILY je „rani novac je kao kvasac“ (od kojeg se tijesto diže).

76 Vidjeti više na: <https://www.emilylist.org/> pristupljeno 20.12.2020. godine.

5.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Suštinska ravnopravnost žena i muškaraca ključna je za modernu demokratiju. Političke stranke predlažu kandidatske liste za predstavničke organe i nosioce/nositeljice izvršne vlasti, i učestvuju u formulisanju javnih politika i njihovoj primjeni. Samim time snose dio odgovornosti za aktivno promicanje ravnopravnosti žena i muškaraca u političkom i javnom životu. Prema članu 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, političke stranke imaju obavezu osiguranja i promocije ravnopravne zastupljenosti spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju.

Strategije za postizanje ravnomjerne zastupljenosti žena i muškaraca u političkom životu navedene u ovom dokumentu fokusiraju se na unutrašnje uređenje političke stranke i formalizaciju stranačkih pravila i procedura usmjerenih na osnaživanje žena. Određivanje jasnih ciljeva i strategija za povećanje zastupljenosti žena u političkim strankama i njihovog snažnijeg doprinosa u njima treba biti zajednička aktivnost članica i članova stranaka. Šta je potrebno preduzeti da se podrži smisljena i značajna participacija žena i kako će to utjecati na samu organizaciju, djelovanje i izgled stranke, pitanja su na koja odgovore treba da daju i žene i muškarci.

Sigurno je, međutim, da za istinsku promjenu stranačke i političke kulture nije dovoljna puka „promjena pravila“, već i njihova dosljedna primjena i promjena ustaljenih navika i stavova. Kako bi se to i postiglo, nužno je kombinovati navedene pristupe sa dodatnim animiranjem i jačanjem kapaciteta kandidatkinja u smislu razvijanja političkih vještina kroz ciljane treninge i mentoring, i ujedno podizanjem rodne senzibilizovanosti muških članova političke stranke.

Preporuke za djelovanje

- Osmisliti i formalizovati rodnu politiku stranke zasnovanu na provedenoj rodnoj reviziji stranke, koja će osigurati uključivanje principa ravnopravnosti spolova u unutrašnje procese i praksu političkih stranaka.
- Ukoliko stranka nema uspostavljen mehanizam za ravnopravnost spolova, uspostaviti tijelo za praćenje implementacije politike (strategije), odnosno za pitanja ravnopravnosti spolova.

- Prikupljati, razvrstavati i evidentirati prikupljene podatke o članstvu stranke prema spolu u vezi s brojem i zastupljenošću u organima odlučivanja, na funkcijama, kandidatskim listama za izbore, nominacijskim listama za izvršnu vlast, o učešću na kongresima i konvencijama, u programima obuke, stranačkim aktivnostima itd.
- Analizirati osnivačke i ostale stranačke akte (statut, manifest, procedure, strateške dokumente) i njihovu usklađenost sa ZoRSBiH. Uvrstiti ciljeve ravnopravnosti spolova i zabrane diskriminacije, ravnomjerne zastupljenosti u procesima upravljanja i odlučivanja te predstavljanja na kandidatskim listama.
- Koristiti rodno senzitivni jezik u svim stranačkim dokumentima.
- Po potrebi revidirati postojeće etičke kodekse u odnosu na uvrštenost konkretnih odredbi o mjerama prevencije i zaštite od rodno zasnovanog uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja te rodno zasnovanog nasilja. Ukoliko politička stranke nema etičke kodekse ponašanja, potrebno je da ih usvoji.
- Promovirati dosljedno poštivanje pravila o ravnopravnoj zastupljenosti spolova prilikom imenovanja u različita stranačka tijela, te usvojiti i primjenjivati mjere za osiguranje učešća žena u stranačkim upravnim odborima i strukturama odlučivanja.
- Postaviti ciljeve za ravnopravno učešće žena na stranačkim konvencijama i kongresima. Na stranačkim konvencijama i kongresima uključiti teme koje predložite interne strukture za žene.
- Ojačati i redefinisati položaj i ulogu ženskih organizacija unutar političke stranke u utjecaju na strateške političke odluke, zastupljenost u tijelima odlučivanja i alokaciju finansijskih sredstava. U strankama gdje posebne interne strukture za žene nisu uspostavljene razmotriti mogućnosti za njihovo uspostavljanje.
- Osigurati izdvajanje finansijskih sredstava stranaka za jačanje kapaciteta članica i kandidatkinja, naročito sredstava potrebnih za kampanje kandidatkinja na izborima.

LITERATURA

1. Agencija za statistiku BiH. (2020). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, dostupno na: http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2020/FAM_00_2019_TB_0_BS.pdf, pristupljeno: 05.12.2020.
2. [Aladžuz, Dženana, et al. \(2015\). Mapa ravnopravnosti spolova. Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE.](#) URL: <http://infohouse.ba/doc/maparavnopravnosti.pdf>, pristupljeno: 05.12.2020.
3. Ballington, Julie. (2012). *Empowering Women for Stronger Political Parties: A Guidebook to Promote Women's Political Participation*. New York and Washington, DC: UNDP and NDI. URL https://www.ndi.org/sites/default/files/Empowering-Women-PolitParties-ENG_0.pdf, pristupljeno 01.11.2020.
4. Ballington, Julie. (2017). *Preventing Violence against Women in Elections: A Programming Guide*. New York: UN Women. URL: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/11/preventing-violence-against-women-in-elections>, pristupljeno: 05.12.2020.
5. Čaušević, Jasmina i Zlotrg, Sandra. (2011). Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima. Sarajevo: Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarnе postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. URL: <https://www.lingvisti.ba/media/1605/rodno-osjetljiv-jezik.pdf>, pristupljeno: 05.12.2020.
6. Hatakka, Elina. (2015). *Gender Equality within Political Parties and Women's Cross-party Cooperation*. Political Parties of Finland for Democracy – Demo Finland. URL: https://nimd.org/wp-content/uploads/2016/02/Gender_equality_within_political_parties_and_womens_crossparty_cooperation_English.pdf, pristupljeno: 05.12.2020.
7. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2014). *Funding of Political Parties and Election Campaigns. A Handbook on Political Finance*. Stockholm: International IDEA. URL: <https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaigns-handbook-political-finance?lang=en>
8. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2016). *A Framework for Developing Gender Policies for Political Parties*. Stockholm: International IDEA. URL: <https://www.idea.int/publications/catalogue/framework-developing-gender-policies-political-parties>, pristupljeno 01.11.2020.
9. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2018). *Political Party Strengthening Toolkit*. Stockholm: International IDEA. URL: https://www.idea.int/sites/default/files/news/news-pdfs/2018-10-18-PPR-Tools_for_Political_party_strengthening.pdf, pristupljeno 01.11.2020.

10. International Knowledge Network of Women in Politics. *Consolidated Response. Best Practices Used by Political Parties to Promote Women in Politics*. URL: https://iknowpolitics.org/sites/default/files/cr_best_practices_used_by_political_parties_to_promote_women_in_politics.pdf, pristupljeno: 05.12.2020.
11. Inter-Parliamentary Union. *Global and regional averages of women in national parliaments*. URL: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=10&year=2020>, pristupljeno: 20.12.2020.
12. Interparlamentarna unija. *Globalna baza podataka dobrovoljnim stranačkim kvotama*, URL https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/voluntary-overview_pristupljeno_10.12.2020.
13. *Izjava o opredijeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova*. 2014. URL: <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/07/Gender-Equality-Pledge-for-Political-Parties-2014.pdf>, pristupljeno 05.12.2020.
14. Kadribašić, Adnan et al. (2020). *Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: UN Women/UNDP. URL: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/democratic_governance/polazna-studija-o-barijerama-politikom-ueu-ena-u-bosni-i-hercego.html, pristupljeno 01.11.2020.
15. Kandawasvika-Nhundu, Rumbidzai. (2013). *Political Parties in Africa through a Gender Lens*. International IDEA. URL: <https://www.idea.int/publications/catalogue/political-parties-africa-through-gender-lens>,
16. Kuratko Pani, Aleksandra. (2015). *50 nijansi bh. politike*. Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE. URL: <https://ba.boell.org/sites/default/files/50nijansisive.pdf>, pristupljeno 05.12.2020.
17. Miftari, Edita. (2019). *Violence Against Women in Politics in Bosnia and Herzegovina*. Westminster Foundation for Democracy (WFD) Western Balkans Democracy Initiative. URL: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2019/07/Violence-Against-Women-in-Politics-BiH-WFD2019.pdf>
18. National Democratic Institute. (2011). *Democracy and the Challenge of Change*. National Democratic Institute. URL: https://www.ndi.org/Democracy_and_the_Challenge_of_Change, pristupljeno 01.11.2020.
19. National Democratic Institute. (2017). *Procjena stanja demokracije u Bosni i Hercegovini. Pogledi na demokratsku tranziciju*. National Democratic Institute. URL: <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20BiH%20Democracy%20Assessment%20Report%20-%20BOS.pdf>, pristupljeno 05.12.2020.
20. National Democratic Institute for International Affairs (NDI). (2018). *Win With Women: Building Inclusive 21st Century Parties*. National Democratic Institute. URL: <https://www.ndi.org/publications/2019-win-women-assessment-toolkit>
21. Norris, Pippa and Krook, Mona Lena. (2011). *Gender Equality in Elected Office: A Six Step Action Plan*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights.

22. Ohman, Magnus. (2018). *Gender-targeted Public Funding for Political Parties*. Stockholm: International IDEA. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>
23. OSCE/ODIHR (2010). *Guidelines on Political Party Regulation*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/77812.pdf>, pristupljeno 01.11.2020.
24. OSCE/ODHIR (2014). *Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/f/120877.pdf>, pristupljeno 01.11.2020.
25. OSCE/ODIHR (2016). *Compendium of Good Practices for Advancing Women's Political Participation in the OSCE Region*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: <https://www.osce.org/odihhr/224206>, pristupljeno 01.11.2020.
26. OSCE/ODHIR <http://genderaudit.osce.org/>, pristupljeno 01.11.2020.
27. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. (2014). *Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini BiH*. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine Sekretarijat Parlamentarne skupštine BiH. URL: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/3588?title=uporaba-rodno-osjetljivog-jezika-u-parlamentarnoj-skupstini-bosne-i-hercegovine&pageld=239>, pristupljeno 05.12.2020.
28. Susmel, Jasminka. (2019). *Violence Against Women in Politics in Bosnia and Herzegovina*. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/violence-against-women-in-politics-in-bosnia-and-herzegovina/16809fa90f>
29. Tulek Alma, et. al. (2020). *Usklađenost statuta političkih partija u BiH sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i Zakona o zabrani diskriminacije u BiH*. Fondacija Akademija za žene. URL: <https://afw.ba/wp-content/uploads/2020/04/Analiza-uskla%C4%91enosti-statuta-politi%C4%8Dkih-subjekata-sa-Zakonom-o-ravnopravnosti-spolova-BiH-i-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-BiH.pdf>, pristupljeno 05.12.2020.
30. Council of Europe. (2009). *Gender Budgeting: Practical Implementation*. Council of Europe. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs.
31. Vijeće Evrope. (1998). *Konceptualni okvir, metodologija i prezentacija dobrih praksi*. Finalni izvještaj stručne skupine Vijeća Evrope za rodno osviještenu politiku. Vijeće Evrope.
32. UN Women (2018). *Violence Against Women in Politics – Expert Group Meeting Report & Recommendations*, 8-9 March 2018, New York. URL: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/9/egm-report-violence-against-women-in-politics>
33. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2014). *Funding of Political Parties and Election Campaigns. A Handbook on Political Finance*. <https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaigns-handbook-political-finance?lang=en>

PRILOG I

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Na osnovu člana 15. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 102/09); te člana 41. stav 1) tačka (i) Poslovnika Predstavničkog doma („Službeni glasnik BiH“, brojevi: 33/06, 41/06, 81/06, 91/06, 91/07 i 87/09) i člana 26. stav 1) tačka (i) Poslovnika Doma naroda („Službeni glasnik BiH“, br. 33/06, 41/06, 91/06 i 91/07) Ustavnopravna komisija Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 93. sjednici održanoj dana 22.02.2010. godine, i Ustavnopravna komisija Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 54. sjednici, održanoj dana 25. marta 2010. godine, utvrdile su prečišćeni tekst Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, („Službeni glasnik BiH“ brojevi: 16/03 i 102/09) u kojem su naznačeni dani stupanja na snagu navedenog zakona i njegove izmjene i dopune.

DIO PRVI - OPĆE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu spola.

Član 2.

1. Osobe muškog i ženskog spola su ravnopravne.
2. Puna ravnopravnost spolova garantira se u svim oblastima društva, uključujući ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje.
3. Diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena je.
4. Diskriminacijom se ne smatra uvođenje, donošenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promoviranja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova.

5. Diskriminacijom po osnovu spola ne smatra se norma, kriterij ili praksa koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonitog cilja, proporcionalnog poduzetim nužnim i opravdanim mjerama.

DIO DRUGI - DISKRIMINACIJA

Član 3.

1. Diskriminacija po osnovu spola je svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na spolu zbog kojeg se osobama ili grupi osoba otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda.
2. U svojim oblicima diskriminacija može biti direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu spola.

Član 4.

1. Direktna diskriminacija po osnovu spola postoji kada je osoba ili grupa osoba bila tretirana, tretira se ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu ili grupu osoba u istoj ili sličnoj situaciji.
2. Indirektna diskriminacija po osnovu spola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij ili praksa jednaka za sve je dovela, dovede ili bi mogla dovesti u nepovoljniji položaj osobu ili grupu osoba jednog spola u poređenju sa osobom ili grupom osoba drugog spola.

Član 5.

1. Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje po osnovu spola kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak.
2. Seksualno uznemiravanje je svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.
3. Poticanje na diskriminaciju zasnovano na spolu, ako je počinjeno sa namjerom, izjednačava se sa diskriminacijom u smislu člana 3. ovog Zakona.

Član 6.

1. Nasilje po osnovu spola je zabranjeno.
2. Nasilje po osnovu spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.
3. Nasilje po osnovu spola uključuje, ali se ne ograničava, na
  - a. nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu;
  - b. nasilje koje se dešava u široj zajednici;
  - c. nasilje koje počine ili toleriraju organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci;
  - d. nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba.
4. Nadležne vlasti obavezne su poduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.
5. Nadležne vlasti obavezne su poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući a ne ograničavajući se, na oblast obrazovanja radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog i ženskog spola. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine.

Član 7.

Viktimizacija je oblik diskriminacije koji postoji kada se osoba ili grupa osoba dovede u nepovoljniji položaj zbog odbijanja naloga za diskriminatornim postupanjem, prijave diskriminacije, svjedočenja u postupku zaštite od diskriminacije na osnovu spola ili ako je na bilo koji drugi način sudjelovao u postupku vođenom povodom diskriminacije na osnovu spola.

Član 8.

1. Posebne mjere se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti spolova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterije ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne.
2. Nadležni državni, entitetski, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave propisuju posebne mjere zakonima i drugim propisima, drugim aktima, politikama, strategijama i planovima kojima se uređuju pojedina područja društvenog života.

DIO TREĆI - DEFINICIJE

Član 9.

U smislu ovog Zakona smatra se:

- a. spol predstavlja biološke i psihološke karakteristike po kojima se razlikuju osobe muškog i ženskog spola, a označava i gender/rod kao sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između osoba muškog i ženskog spola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse, običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi;
- b. ravnopravnost spolova znači da su osoba muškog i ženskog spola jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata;
- c. ravnopravan tretman svih osoba muškog i ženskog spola podrazumijeva osiguranje odsustva diskriminacije po osnovu spola;
- d. jednake mogućnosti svih osoba bez obzira na spol podrazumijeva odsustvo prepreka za ekonomsko, političko i društveno učešće po osnovu spola;
- e. Diskriminacija u jeziku postoji kada se koristi isključivo jedan gramatički rod kao generički pojam;
- f. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova predstavljaju tijela i osobe koja uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini radi provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osiguranja provođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova;
- g. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

DIO ČETVRTI - OBRAZOVANJE

Član 10.

1. Svi imaju jednaka prava na obrazovanje, bez obzira na spol.

2. Obrazovna institucija ne smije vršiti diskriminaciju zasnovanu na spolu u vezi sa:
  - a. uslovima prijema;
  - b. odbijanjem prijema;
  - c. načinom pružanja usluga i beneficija;
  - d. isključenjem iz procesa obrazovanja;
  - e. vrednovanjem dostignutih rezultata u toku obrazovanja;
  - f. jednakim uslovima u stvaranju karijere i profesionalnom usmjeravanju, stručnom usavršavanju i sticanju diploma;
  - g. u drugim mogućim slučajevima.

Član 11.

1. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijedit će da planovi i programi i metodologije osiguraju uspostavu obrazovnog sistema, koji će garantirati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova.
2. Sadržaji, koji promoviraju jednakost spolova, sastavni su dio nastavnog programa za sve niveoe obrazovanja.
3. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijedit će efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije i seksualnog uznemiravanja i neće preduzimati nikakve disciplinske ili druge kaznene mjere prema osobi, zbog činjenice da se on/ona žalio/la na diskriminaciju, uznemiravanje, ili seksualno uznemiravanje, ili je svjedočio/la o diskriminaciji, uznemiravanju, ili seksualnom uznemiravanju.

DIO PETI - ZAPOŠLJAVANJE, RAD I PRISTUP SVIM OBLICIMA RESURSA

Član 12.

1. Svi su ravnopravni u procesu zapošljavanja po osnovu spola.
2. U suprotnosti je s ovim Zakonom svaka diskriminacija zasnovana na spolu u procesu ponude zapošljavanja, otvorenog oglasa, postupku popune slobodnih radnih mjesta, radnog odnosa i otkaza radnog odnosa, osim u slučajevima predviđenim članom 8. ovog Zakona.

Član 13.

1. Zabranjena diskriminacija po osnovu spola u radu i radnim odnosima je:
  - a. neprimjenjivanje jednake plaće i drugih beneficija za isti rad, odnosno za rad jednake vrijednosti;
  - b. onemogućavanje napredovanja u poslu pod jednakim uslovima;
  - c. onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, osposobljavanje i stručno usavršavanje;
  - d. neravnopravna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija i opreme poslodavca biološko- fiziološkim potrebama zaposlenika oba spola;
  - e. različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, što uključuje i onemogućavanje povratka na isti, ili jednako plaćen posao u istom nivou, nakon isteka porodiljskog odsustva, kao i različit tretman muškaraca i žena u vezi s donošenjem odluke o korištenju odsustva nakon rođenja djeteta;
  - f. bilo koji nepovoljni tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obaveza iz porodičnog i profesionalnog života;
  - g. organiziranje posla, podjele zadataka ili na drugi način određivanja uslova rada, otkazivanje radnog odnosa, tako da se na osnovu spola ili bračnog statusa zaposleniku dodjeljuje nepovoljniji status u odnosu na druge zaposlenike;
  - h. svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika direktne ili indirektno diskriminacije utvrđene članom 4. ovog Zakona.
2. Poslodavac je dužan preduzeti efikasne mjere u cilju sprečavanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu spola u radu i radnim odnosima utvrđenim stavom (1) ovog člana, te ne smije preduzimati nikakve mjere prema zaposleniku/ci zbog činjenice da se on/ona žalio/la na uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i diskriminaciju po osnovu spola.

Član 14.

1. Opći i posebni kolektivni ugovori treba da budu usklađeni s odredbama ovog Zakona i osiguraju jednake mogućnosti bez obzira na spol.
2. Sindikati i udruženja poslodavaca imat će posebnu ulogu u osiguranju jednake zaštite prava na rad i uslova pri zapošljavanju i osigurati a da ne postoji diskriminacija na osnovu spola među članovima, bilo da je direktna ili indirektna.

Član 15.

1. Svi imaju jednaka prava pristupa ekonomskom poslovanju, bez obzira na spol, što podrazumijeva jednak tretman u pristupu svim ekonomskim resursima, privatizaciji, pristupu i korištenju kredita i drugih oblika finansijske pomoći, dozvola i registracija za poslovanje, kao i uslova za njihovo dobijanje.
2. Jednak tretman i jednake mogućnosti, te eliminacija diskriminacije obezbijedit će se i za žene na selu, kako bi se omogućio njihov ekonomski opstanak i opstanak njihove porodice.

DIO ŠESTI - SOCIJALNA ZAŠTITA

Član 16.

1. Svi imaju jednaka prava na socijalnu zaštitu bez obzira na spol.
2. Zabranjena je diskriminacija na osnovu spola u uživanju svih oblika socijalnih prava utvrđenih važećim zakonima, a posebno u slučajevima:
  - a. podnošenja zahtjeva za ostvarivanje bilo kojeg prava iz oblasti socijalne zaštite;
  - b. postupka utvrđivanja i načina korištenja socijalnih prava i utvrđenih beneficija;
  - c. prestanka uživanja utvrđenih prava.

Član 17.

Nadležne vlasti osigurat će da zakoni i drugi akti, te mehanizmi koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite nisu diskriminirajući po osnovu spola, bilo direktno ili indirektno.

DIO SEDMI - ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Član 18.

1. Svi imaju jednako pravo na zdravstvenu zaštitu, dostupnost zdravstvenim uslugama, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice, bez obzira na spol.
2. Zdravstvene institucije preduzet će sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite.

3. Nadležni organi vlasti preduzet će posebne mjere u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena.

DIO OSMI - SPORT I KULTURA

Član 19.

1. Svi imaju jednaka prava i mogućnosti učešća i pristupa sportskom i kulturnom životu bez obzira na spol.
2. Nadležni organi vlasti, institucije i pravne osobe dužni su preduzeti sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola, a radi obezbjeđenja jednakih mogućnosti za:
  - a. pristup grani sporta ili kulturnom pravcu;
  - b. razvoj i pružanje potpore pojedinim granama sporta ili kulturnog pravca;
  - c. dodjeljivanje nagrada zajednice za izuzetna sportska i kulturna dostignuća unutar iste grane sporta ili kulturnog pravca.

DIO DEVETI - JAVNI ŽIVOT

Član 20.

1. Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagače prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima.
2. Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% u tijelima iz stava (1) ovog člana.
3. Diskriminacijom po osnovu spola smatra se situacija kada ne postoji ravnopravna zastupljenost iz stava (2) ovog člana.
4. Tijela iz stava (1) ovog člana u cilju ostvarivanja ravnopravne zastupljenosti spolova i otklanjanja diskriminacije dužna su donositi posebne mjere propisane članom 8. ovog Zakona.

DIO DESETI - MEDIJI

Član 21.

1. Svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na spol.
2. Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol.
3. Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti spolova.

DIO JEDANAESTI - STATISTIČKE EVIDENCIJE

Član 22.

1. Svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu.
2. Statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, u skladu sa stavom (1) ovog člana, moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti.

DIO DVANAESTI - SUDSKA ZAŠTITA

Član 23.

1. Svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH”, broj 59/09).
2. Žrtva diskriminacije prema odredbama ovog Zakona ima pravo na naknadu štete prema propisima koji uređuju obligacione odnose.
3. Sve odluke nadležnih sudskih organa povodom povrede neke od odredbi ovog Zakona, bit će dostavljene Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine od strane sudova na nivou Bosne i Hercegovine i Gender Centru Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centru Republike Srpske od strane sudova u entitetima Bosne i Hercegovine.

DIO TRINAESTI - OBAVEZE NADLEŽNIH ORGANA VLASTI

Član 24.

1. Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima. pravne osobe u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti, dužni su poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na:
  - a. donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
  - b. donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog Zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
  - c. provođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava;
  - d. osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu;
2. Sastavni dio programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima uključuje, ali se ne ograničava na:
  - a. analizu stanja spolova u određenoj oblasti;
  - b. implementaciju donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova;
  - c. mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.
3. Nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini obavezni su osnovati odgovarajuće institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova koji će provoditi Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koordinirati realizaciju programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osigurati provođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.
4. Nadležni državni, entitetski i kantonalni organi vlasti, kao i organi jedinica lokalne samouprave dužni su sve propise i druge akte iz svoje nadležnosti prije upućivanja u zakonsku proceduru dostaviti na mišljenje institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova iz stava (2) ovog člana radi usaglašavanja sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

DIO ČETRNAESTI - PRAĆENJE I NADZOR NAD PROVOĐENJEM OVOG ZAKONA

Član 25.

1. Nadzor nad provođenjem ovog Zakona obavlja Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (u daljem tekstu: Ministarstvo).
2. Radi praćenja primjene ovog Zakona, u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, formira se Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Agencija).
3. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine organizira se i radi u skladu s posebnom odlukom koju, na prijedlog Ministarstva iz stava (1) ovog člana, donosi Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.

Član 26.

1. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u okviru svojih nadležnosti obavlja slijedeće poslove:
  - a. prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na osnovu izvještaja koje sačinjava Agencija i izvještaja entitetskih gender centara i o tome godišnje izvještava Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Na osnovu rezultata analiza i praćenja sačinjava posebne izvještaje, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima na državnom nivou;
  - b. utvrđuje metodologiju izrade izvještaja o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
  - c. Inicira i koordinira izradu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, u saradnji sa entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine;
  - d. prati primjenu i vrši koordinaciju aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu implementacije Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
  - e. saraduje sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova u institucijama na državnom nivou;
  - f. u postupku pripreme nacrtu i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa, a prije dostavljanja Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, daje mišljenje o usaglašenosti navedenih akata sa ovim Zakonom i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;

- g. daje inicijativu i učestvuje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou Bosne i Hercegovine, u cilju utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života;
- h. daje inicijativu za pokretanje postupka za izmjene i dopune propisa u slučaju neusaglašenosti sa odredbama ovog Zakona, domaćim i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;
- i. prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog Zakona;
- j. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine donosi Jedinствena pravila za primanje i obrađivanje molbi, žalbi i predavki osoba i grupa osoba i iz tačke i. ovog člana;
- k. predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na međunarodnom i regionalnom nivou;
- l. nadzire provođenje ovog Zakona i u saradnji sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centrom Republike Srpske i priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza u oblasti ravnopravnosti spolova;
- m. saraduje u okviru svoje nadležnosti sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- n. vrši aktivnosti na promociji ravnopravnosti spolova;
- o. obavlja ostale poslove u cilju provođenja ovog Zakona.

Član 27.

1. Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske prate primjenu Zakona na nivou entiteta i u tu svrhu naročito obavljaju sljedeće poslove:
  - a. prate usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou entiteta, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
  - b. daju mišljenje o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koje se donose na nivou entiteta sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreću inicijative za usaglašavanje;
  - c. prate i analiziraju stanje ravnopravnosti spolova u entitetima;
  - d. pripremaju i sačinjavaju redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, pripremaju i sačinjavaju informacije, mišljenja i preporuke koje dostavljaju vladama entiteta i drugim nadležnim organima i tijelima;

- e. primaju i obrađuju molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog Zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima iz člana 26. stav (1) tačka i);
  - f. saraduju sa institucionalnim mehanizmima iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
  - g. predstavljaju i koordiniraju aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
  - h. saraduju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
  - i. pružaju stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.
2. Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske obavljaju i druge poslove u vezi sa unaprjeđenjem i promocijom ravnopravnosti spolova u entitetima.

Član 28.

Nadležni organi vlasti i druge državne institucije, poslodavci, te druge pravne i fizičke osobe, dužni su pružiti sve potrebne informacije i omogućiti uvid u dokumentaciju na zahtjev Agencije, Gender centra FBiH i Gender centra RS odmah, a najkasnije u roku od 15 dana.

DIO PETNAESTI - KAZNE NE ODREDBE

Član 29.

Ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

Član 30.

1. Novčanom kaznom od 1.000 KM do 30.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako:
  - a. ne preduzme odgovarajuće mjere i efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije po osnovu spola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja;
  - b. ne preduzme odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja zabranjene diskriminacije po osnovu spola u radu i radnim odnosima kako je definirano članom 12. i 13. ovog Zakona;

- c. ne obezbijedi planove, programe i metodologije u obrazovnim institucijama koje će garantirati eliminaciju stereotipnih programa, koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost među spolovima;
  - d. ne razvrstava po spolu statističke podatke i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju;
  - e. ne omogući javnosti uvid u statističke podatke koji se vode shodno ovom Zakonu;
  - f. na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način predstavlja bilo koju osobu javno, s obzirom na spol.
2. Za prekršaj iz stava (1) ovog člana kaznit će se novčanom kaznom od 100 KM do 1.000 KM i odgovorna osoba u pravnoj osobi, kao i pojedinci koji samostalno obavljaju djelatnost ličnim radom sredstvima u svojini građana.
  3. Nijedna odredba ovog člana ne može se tumačiti kao ograničavanje ili umanjivanje prava na vođenje krivičnog ili građanskog postupka, pod uslovima propisanim ovim Zakonom.
  4. Do donošenja odgovarajućeg zakona o prekršajima Bosne i Hercegovine, prekršajni postupak po odredbama ovog Zakona vodit će organi nadležni za ovaj postupak u entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.
  5. Novčana kazna naplaćuje se u korist Budžeta institucija Bosne i Hercegovine.
  6. Rješenja o prekršajima izvršavaju se u skladu s važećim zakonom entiteta, odnosno Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Član 31.

Procesuiranje i donošenje odluka zbog krivičnog djela i djela prekršaja utvrđenih ovim zakonom hitne je prirode i ima prioritet u radu nadležnih organa.

DIO ŠESTNAESTI - PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 32.

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice predložit će formiranje Agencije za ravnopravnost spolova u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Zakona.
2. Svi državni i entitetski zakoni, kao i drugi odgovarajući propisi uskladit će se s odredbama ovog Zakona, najkasnije u roku od 6 mjeseci.

Član 33.

Prečišćeni tekst Zakona bit će objavljen u "Službenom glasniku BiH".

PRILOG II

PRIMJER PITANJA ZA RODNU REVIZIJU

<p><i>Pozicija žena unutar stranke</i></p> <p>Koliko stranka ima članova, a koliko članica? Koliko je muškaraca i žena u izvršnom odboru stranke? Kakve uloge imaju žene? Koliko je žena i muškaraca u programskom ili političkom odboru stranke? Koje uloge imaju? Da li je na čelu stranke muškarac ili žena?</p>	<p><i>Opredjeljenje za ravnopravnost spolova</i></p> <p>Da li je princip ravnopravnosti spolova i zabrane diskriminacije uvršten u statut stranke? Da li stranka u svom djelovanju uvažava ovaj princip? Na koji način?</p>
<p><i>Pristup resursima</i></p> <p>Da li žene i muškarci imaju jednak pristup stranačkim finansijama uopšte? A tokom izbornih kampanja? Imaju li žene ili muškarci veći pristup resursima i podršci stranaka (organizacione i logističke, političke itd.)?</p>	<p><i>Jačanje kapaciteta</i></p> <p>Da li stranka organizuje redovne programe obuke za svoje članove i članice? Koji je broj žena, a koji je broj muškaraca prisutan na programima obuke? Da li se teme obuke razlikuju? Da li obuka obuhvata pitanja ravnopravnosti spolova?</p>
<p><i>Interne strukture političkih stranaka za žene</i></p> <p>Da li stranka ima žensku grupu ili internu strukturu za žene? Koje su aktivnosti ove grupe? Da li se ova struktura bavi osmišljavanjem politika i prijedloga koji doprinose politici stranke? Da li se ovi prijedlozi uvažavaju? Da li je ova struktura uključena u procese donošenja odluka ili u rad izvršnih struktura stranke?</p>	<p><i>Nominacija kandidata/kinja</i></p> <p>Na koji način stranka nominuje kandidate/kandidatkinje za izabrane funkcije? Da li postoje pravila i kriteriji za to i da li se dosljedno primjenjuju? Da li je stranka usvojila cilj izbalansirane zastupljenosti žena i muškaraca? Da li ga provodi? Da li su žene članice odbora/komisija za izbor? Koji je procenat njihovog učešća?</p>
<p><i>Unutarstranačka komunikacija</i></p> <p>Da li stranaka ima (etičke) kodekse ponašanja? Da li stranka ima mjere za sprečavanje uznemiravanja, uključujući seksualno uznemiravanje i nasilje te rodno zasnovano nasilje? Koje tijelo provodi ova pravila/mjere? Kakve su posljedice za počiniocce? Koliko je slučajeva uznemiravanja ili nasilja na osnovu spola prijavljeno u protekle tri godine?</p>	<p><i>Stranački programi i politike</i></p> <p>Na koji način stranka razvija svoje manifeste i programe? Da li je ovaj proces inkluzivan, otvoren i pristupačan ženama?</p>

